

Mekânsallık, Kamusal Alan ve Kamusal Katılımcı Tasarım: Sürdürülebilir İnsani Kalkınmayı Destekleyen Kuramsal Bir Model

Spatiality, Public Sphere, and Public Participatory Design: A Theoretical Model
Supporting Sustainable Human Development

Devran Bengü¹

Öz

Bu makale, sürdürülebilir insani kalkınma için kamusal alanların önemini vurgulamakta ve demokrasinin mekânsallığını açıklayan kamusal alan normlarının mimari tasarım süreçlerine entegrasyonunu araştırmaktadır. Mimarlık ve şehir planlama disiplinlerinde mekân ve demokrasi ilişkisi çoğunlukla kamusal mekânlar üzerinden ele alınırken, bu çalışma, mekândan bağımsız bir ortam olan kamusal alanın, tasarım ve planlama süreçlerine nasıl dâhil edilebileceği sorusunu irdelemektedir. Lefebvre, Harvey, Soja ve Massey gibi teorisyenlerin mekânsallık ve demokrasi kavramları çerçevesinde, kamusal alan normları ile mekânsallık dinamikleri arasındaki kavramsal ilişki ortaya konularak, bu normların mekânsal demokrasinin işleyişindeki etkileri ve insani kalkınma açısından önemi vurgulanmaktadır. Çalışma, kamusal alanın soyut doğasına rağmen, mekânsal dinamiklerin katılımcı tasarım süreçlerine dâhil edilmesiyle demokratik mekânsallığın güçlendirilebileceği önermesini temellendirmektedir. Bu bağlamda, 'kamusal katılımcı tasarım' olarak adlandırılan ve saha uygulamaları ile sosyal bilimler aracılığıyla desteklenebilecek bir prototip yaklaşım sunulmaktadır. Bu yaklaşım, mimari ölçekte geliştirilen planlama ve tasarım süreçlerine mekânsallığı dâhil ederek, demokrasiyi ve sürdürülebilir insani kalkınmayı destekleyen teorik bir çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir. Makale, bu teorik yaklaşımın potansiyel faydalarını ve farklı perspektiflerini tartışarak, mimarlık ve şehircilik alanında sürdürülebilir insani kalkınmaya yönelik yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Kamusal Alan, Katılımcı Tasarım, Mekânsallık, Sürdürülebilir İnsani Kalkınma.

ABSTRACT

This article emphasizes the importance of public spheres for sustainable human development and explores the integration of public sphere norms, which elucidate the spatiality of democracy, into architectural design processes. While the relationship between space and democracy is often addressed through public spaces in the disciplines of architecture and urban planning, this study investigates how the public sphere, an environment independent of specific spatial boundaries, can be incorporated into design and planning processes. By establishing the conceptual relationship between public sphere norms and spatiality dynamics through the lens of theorists such as Lefebvre, Harvey, Soja, and Massey, the paper underscores the significance of these norms for the functioning of spatial democracy and their importance for human development. The study grounds the proposition that, despite the abstract nature of the public sphere, spatial dynamics can strengthen democratic spatiality when integrated into participatory design processes. In this context, a prototype approach termed "public participatory design" is presented, which can be further supported by field applications and social sciences. This approach aims to create a theoretical framework that incorporates spatiality into planning and design processes developed at the architectural scale, thereby supporting democracy

¹ Corresponding Author: İstanbul Arel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, devranbengu@gmail.com, 0000-0002-1193-1711

and sustainable human development. The article discusses the potential benefits and different perspectives of this theoretical approach, offering a new perspective on sustainable human development in the fields of architecture and urbanism.

Keywords: Democracy, Public Sphere, Participatory Design, Spatiality, Sustainable Human Development.

GİRİŞ:

Mimarlık ve şehircilik disiplinlerinde sürdürülebilir insani kalkınma (SHD), sürdürülebilirliğin üç boyutu üzerinden ele alınan araştırmaların sosyal boyutuyla karıştırılabilir. Ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları kapsayan sürdürülebilir kalkınma, bu üç bileşenin dengelenmesine odaklanır. Buna karşın, sürdürülebilir insani kalkınma, insan refahı, insan hakları ve yaşam kalitesinin artırılmasına odaklanır. Bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmeleri, eşitlik, adalet ve katılım, SHD perspektifinde ön plandadır. Her iki perspektif için de demokrasi temel önem taşır. Özellikle sürdürülebilir insani kalkınma açısından, istikrarlı bir yaşam ihtiyacı nedeniyle kamusal bilincin ve kamusal alanın sağlanması ve sürekliliği, kuramsal çerçevede daha görünür hale gelmektedir. Sürdürülebilirliği sağlamak, bazen kaynak kullanımının sınırlandırılmasını gerektirebilir. Ancak, nitelikli insani kalkınma seviyelerine ulaşmak için daha fazla kaynak tüketimi de gerekebilir. Bu nedenle, ihtiyaçların belirlenmesinde kamusal alanın varlığı, canlanması ve sürdürülebilirliğine odaklanmak öncelikli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Kamusal alanı sürdürülebilir insani kalkınmanın temel araçlarından biri olarak ele aldığımızda, şehircilik ve özellikle mimarlık alanında bu ortam ile fiziki mekân ilişkisini kurmak genellikle kamusal mekânlar üzerinden olmaktadır. Ancak, kamusal mekânlardan ayrı olarak, farklı mekânsal tasarımlarda kamusal alanın nasıl canlandırılacağı, çeşitlenebileceği ve/veya güçlendirilebileceği önemli bir sorunsaldır. Fiziki mekân planlama ve tasarım süreçlerinde mekândan bağımsız olan kamusal alanın tasarım, üretim ve aynı mekânın hizmet sürecinde nasıl etkin kılınabileceği sorusu bu makalenin temel sorularından biridir. Bu sorunun temelinde yatan ana mesele, mimarlığın demokrasi ile mekân ilişkisini hangi perspektiften ele alacağıdır. Lefebvre'in (2014) "Mekânın Üretimi" eserinde belirttiği üzere, mekân üretim süreçleri, toplumsal ve politik dinamiklerin etkisi altındadır (Soja, 2019). Bu bağlamda, mimarlık, mekân tasarımında demokrasiyi nasıl görünür kılabilir ve bu amaca ulaşmak için hangi araçlar veya yöntemler kullanılabilir?

Şehircilik ve mimarlık disiplinlerinde, demokrasi bağlamında geliştirilen tasarım ve uygulama yöntemleri, genellikle katılımcı tasarım şemsiyesi altında ele alınmış ve uygulanmaya devam etmektedir. Akademik literatürde, özellikle kentsel planlama alanında, kamusal alanı sınırlayan veya engelleyen sorunları ortadan kaldırmayı hedefleyen saha araştırmaları ve bu araştırmalara dayalı uygulamalar geniş yer bulmaktadır. Bu araştırmalar ve uygulamalar, tümünden gelimci bir yaklaşımla tasarlanan ve katılımcılığı artırmayı amaçlayan mekânların, kamusal alanı canlandırabileceği varsayımına dayanmaktadır. Mimarlık alanında ise, katılımcılığı artırmayı hedefleyen ve katılımcı beklentilerini işlevsel verimlilikle birleştiren araştırmalar, katılımcı tasarım şemsiyesi altında toplanmaktadır.

Demokrasinin fiziki mekânlar aracılığıyla nasıl mekânsallaşabileceği sorusu, demokrasi ve mekânsallık kavramlarının irdelenmesini gerektirir.² Sosyal bilimlerden yararlanılarak, siyaset felsefesi, coğrafya, iktisat, kent ekonomisi, sosyoloji gibi alanlarda araştırma yapan teorisyenlerin kuramlarından yola çıkılarak, kamusal alan normları ile mekânsallık normları arasındaki kavramsal ilişki ortaya

² Mekânsallık, kamusal alanın demokratik süreçleri desteklemesinde önemli bir rol oynar. Lefebvre, mekânın toplumsal ilişkilerin bir yansıması olduğunu savunur. Bu ilişkiyi yaklaşım kamusal alandaki canlılığın da mekânda karşılık bulması gerektiği anlamını taşır. Harvey, mekânın toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri nasıl ortaya koyduğunu ve mekânsal adaletin bu eşitsizliklerin giderilmesinde nasıl bir rol oynadığını açıklar. Massey ise, mekânın demokratik süreçlerle olan ilişkisini inceler (Lefebvre, 1991; Harvey, 2012; Massey, 2005).

konulmuştur. Bu normlar, mekânsal demokrasinin işleyişinde etkili olmalarının yanı sıra, insani kalkınma açısından da büyük önem taşımaktadır.³ Bireylerin kamusal alanlara katılımını artırarak, toplumsal ve ekonomik kalkınmayı destekler.

Bu makalenin özgünlüğü, mimarlık ölçeğinden fiziki mekân tasarımına yönelik bakış açısıyla, katılımcı tasarımın mevcut uygulama yöntemlerini kullanmayı önermesine rağmen, tasarım hedefi olarak soyut bir kavram olan kamusal alanı merkezine alması ve bu yönüyle insani kalkınma ile ilişki kurabilmesinde yatmaktadır. Kamusal alanın soyutluğuna ve ölçülemezliğine karşın, somut normlarından yola çıkarak geliştirilebilecek uygulama aşamaları yapılandırılabilir. Makalede, bu doğrultuda katılımcı tasarım süreç planlamasına yönelik olarak bir prototip “kamusal katılımcı tasarım” yaklaşımı oluşturulmaya çalışılmıştır. Normların fiziki mekân tasarımı açısından somut ve ölçülebilir olması mümkündür. Önerilen “kamusal katılımcı tasarım”, saha uygulamalarında geliştirilmeye açıktır. Sahadaki sosyal bilimler destekli uygulamalarla elde edilecek veriler, kuramsal çerçevenin farklı boyutlarını ortaya çıkarabilir. Makale, kuramsal çerçevedeki yaklaşımıyla somut çıktılar sunmamaktadır. Ancak sonuç bölümünde, bu kuramsal yaklaşımın sağlayabileceği faydalar ve farklı bakış açıları üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan tablo ve şekiller, karmaşık kavramsal ilişkileri daha net ve anlaşılır hale getirmek amacıyla özenle seçilmiştir. Görsel araçlar, verilerin özetlenmesi, karşılaştırılması ve analizi süreçlerinde önemli bir işlev görmektedir. Özellikle mekânsallık ve kamusal alan normları gibi soyut kavramların somutlaştırılmasında, tablolar ve şekiller kuramsal yazımda sıklıkla başvurulan araçlardır. Bu araçlar, çalışmanın teorik çerçevesini destekler ve okuyucunun kavramsal bağlantıları daha iyi anlamasına katkıda bulunur. Tablolar ve şekiller, teorik kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuş ve makalenin anlaşılabilmesini artırmak amacıyla dikkatle düzenlenmiştir. Ayrıca, bu görsel araçlar, makalenin kavramsal analizini destekleyen ve sunulan verilerin daha net bir şekilde yorumlanmasına olanak tanıyan unsurlar olarak kullanılmaktadır.

1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir İnsani Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma genellikle üç ana boyut çerçevesinde incelenir: ekonomik, ekolojik ve sosyal (Brundtland, 1987). Ancak, insani boyutun bu üçlü yapı içinde sosyal küme içinde ele alınması, insani gelişimin öneminin azalmasına ve göz ardı edilmesine yol açabilir. Bu bağlamda, sürdürülebilir insani kalkınma (SHD) kavramı, insani boyutun önemini vurgulayan ve bu üçlü yapıya daha bütüncül bir yaklaşım getiren bir perspektif sunar (Dewan, 2009; Nussbaum, 2000; UNDP, 1994)

Ekonomik kalkınma odaklı yaklaşımlar, genellikle büyüme ve verimlilik artışına odaklanır ve kalkınmayı GSYİH artışı ve diğer ekonomik göstergeler üzerinden değerlendirir (Stiglitz vd., 2010). Ekolojik kalkınma ise çevresel sürdürülebilirliğe vurgu yaparak, doğal kaynakların korunması ve ekolojik dengeyi ön planda tutar (Daly, 1996). Sosyal kalkınma ise toplumsal eşitlik, eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin geliştirilmesine odaklanır (Sen, 1999). Ancak, insani boyutun sosyal küme içinde ele alınması, bu boyutun indirgenmesine ve genellikle ikinci plana atılmasına yol açabilir.

Sürdürülebilir insani kalkınma (SHD), bu üç boyutun ötesine geçerek insani gelişimi merkeze alır. SHD, insanların sadece ekonomik ve çevresel koşullarını iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda onların sosyal

³ Mekânsal demokrasi, bireylerin kamusal alanlarda eşit katılımını ve temsilini sağlamak için kritik bir kavramdır. Bu kavram, kamusal alanların demokratik süreçleri destekleyen ve toplumsal adaleti teşvik eden ortamlar olarak görülmesini sağlar. Lefebvre, mekânın toplumsal ilişkilerin yansıması olduğunu savunur (Lefebvre, 1991). Ayrıca, Habermas, kamusal alanın rasyonel tartışmalar ve demokratik katılım için bir platform sunduğunu öne sürer (Habermas, 1989). Soja ise mekânsal adalet kavramını geliştirerek, mekânsal düzenlemelerin toplumsal eşitlik üzerindeki etkisini vurgulamıştır (Soja, 2010). Bu teoriler, kamusal alanların demokratik mekânsallığı görünür kılan normlarıyla aslında mekânla da ilişki kurduklarını ortaya koyar.

ve kültürel kapasitelerini de geliştirmeyi hedefler (Nussbaum, 2000, 2011). Bu yaklaşım, insanların uzun, sağlıklı, eğitilmiş ve tatmin edici hayatlar sürmelerini sağlarken, aynı zamanda onların bireysel potansiyellerini gerçekleştirmelerine olanak tanır (UNDP, 1994).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 1994 İnsani Kalkınma Raporu'nda vurgulandığı üzere, insani gelişim evrenselci bir bakış açısıyla ele alınmalıdır (UNDP, 1994). Sen ve Anand gibi araştırmacılar da, insani kalkınmanın geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini savunurlar (Anand ve Sen, 2000). Sen'in yetenekler yaklaşımı, bireylerin sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda eğitim, sağlık ve diğer sosyal göstergeler açısından da gelişmelerini vurgular (Sen, 1999). Anand ve Sen, insani kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak için, bireylerin yaşamlarını daha iyi hale getirecek koşulların oluşturulmasının önemini vurgularlar (Anand ve Sen, 2000).

SHD'nin öne çıkan farklılıkları arasında insani boyutun merkeze alınması ve bireylerin kamusal özneler olarak gelişiminin önemsenmesi yer alır. Bu, Arendt'in 'Vita-Activa' teorisinde el aldığı insanın inkişafını anlatan kamusal özne gelişimiyle de ilişkilidir, zira SHD, bireylerin sadece ekonomik ve çevresel açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve politik açıdan da aktif ve bilinçli bireyler olarak gelişmelerini hedefler (Arendt, 1958, 2011, 2014).

Dewan (2009), sürdürülebilir kalkınmanın iki temel bileşenini vurgular: Sürdürülebilir İnsani Kalkınma (SHD) ve çevresel sürdürülebilirlik. Dewan'a göre, SHD, bireylerin yaşamlarını daha iyi hale getirecek koşulların oluşturulmasını ve sürdürülebilirliği hedefler. Bu perspektifteki kalkınmanın odağında, insanların uzun, sağlıklı, eğitilmiş ve tatmin edici hayatlar sürdürebilmeleri için gereken koşulların sağlanması yer alır (Dewan, 2009). Bu yaklaşım, ekonomik büyümenin ötesine geçerek, insani gelişimin çok boyutlu bir süreç olduğunu kabul eder. Dewan, SHD'nin çevresel sürdürülebilirlikle birlikte ele alınması gerektiğini savunur (Dewan, 2009). Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunmasını ve ekolojik dengeyi sağlamak için kritik öneme sahiptir (Daly, 1996). Ancak, bu çevresel hedeflerle uyumlu bir şekilde, insanların yaşam kalitesini artırmak ve toplumsal eşitliği sağlamak da öncelikli hedeflerdir. Böylece, insani gelişim ve çevresel sürdürülebilirlik, birbirini tamamlayan iki temel bileşen olarak, sürdürülebilir kalkınmanın bütünsel bir yaklaşımını sunar.

Arendt'in insani gelişimi odağına alan kamusal alan teorisi ile SHD'yi yakınlaştıran teorisyenlerden biri de Martha Nussbaum'dur. Nussbaum, Sen'in yetenekler yaklaşımını genişleterek, bireylerin yaşamlarındaki gerçek fırsatları ve özgürlükleri değerlendiren bir çerçeve sunar (Nussbaum, 2000, 2011). Nussbaum'a göre, insani gelişim sadece ekonomik büyüme ile sınırlı olmamalı, aynı zamanda bireylerin siyasi katılım, eğitim ve sağlık gibi temel kapasitelerinin geliştirilmesini de içermelidir (Nussbaum, 2000, 2011). Bu bakış açısı, Arendt'in 'Vita-Activa' kavramı ile örtüşür⁴, çünkü her iki düşünür de bireylerin kamusal yaşamda aktif katılımının ve kendilerini gerçekleştirmelerinin önemini vurgular (Arendt, 1958, 2011, 2014).

Akademik tartışmalarda sürdürülebilirliği üç boyutuyla ele alan yaklaşımlarla insani kalkınmayı odağı alan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının temel farklılıklarının anlaşılabilmesi için mevcut literatürden yararlanılarak hazırlanan ve aşağıda yer alan Tablo 1'de; sürdürülebilir insani kalkınmayı odağı alarak ele alan araştırmaların sürdürülebilirlik kriterleri bağlamında nasıl farklıklar ortaya koydukları genel bir çerçevede ifade edilmiştir:

⁴ Arendt'in kamusal alan kavramı, bireylerin kamusal yaşamda aktif olarak yer alarak kimliklerini ve özgürlüklerini geliştirebilecekleri bir alanı ifade eder (Arendt, 1958). Bu bağlamda, Nussbaum'un yetenekler yaklaşımı, bireylerin yaşamlarındaki gerçek fırsatları ve özgürlükleri değerlendiren bir çerçeve sunar. Yetenekler yaklaşımı, insanların siyasi katılım, eğitim ve sağlık gibi temel kapasitelerini geliştirerek, bireylerin kamusal alanlarda aktif ve bilinçli kamusal özneler olmalarını destekler (Nussbaum, 2000). Bu iki teori, sürdürülebilir insani kalkınmanın sağlanmasında bireylerin kamusal alandaki etkin katılımının ve gelişiminin önemini vurgular.

Tablo. 1: Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilir İnsani Kalkınma: Karşılaştırmalı Analiz

Kriterler	Sürdürülebilir Kalkınma	Kaynaklar	Sürdürülebilir İnsani Kalkınma	Kaynaklar
Ekonomik Boyut	Ekonomik büyüme ve verimlilik artışı, GSYİH ve ekonomik sürdürülebilirlik bağlamında ele alınır. İnsani boyut dolaylı olarak ele alınır.	Barbier (1987); Daly (1996); Pearce vd. (1989); Redclift (1987); WCED (1987)	Ekonomik refah ve bireylerin yaşam kalitesini artırma; insani boyut da göz önünde bulundurulur	Anand ve Sen (2000); Dewan (2009); Sen (1999); UNDP (1994)
Ekolojik Boyut	Doğal kaynakların korunması, ekolojik denge; insani boyut dolaylı olarak ele alınır	Costanza vd. (1997); Daly (1996); WCED (1987)	Çevresel sürdürülebilirlik, insan sağlığı ve refahı da göz önünde bulundurulur	Anand ve Sen (2000); Sachs (1999); UNDP (1994); UNDP (1997)
Sosyal Boyut	Toplumsal eşitlik, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi boyutlar sosyal göstergelerle değerlendirilir	Sachs (1999); WCED (1987); Wilkinson ve Pickett (2009)	Sosyal adalet, eşitlik ve katılım; bireylerin potansiyellerini gerçekleştirme önemlidir	Anand ve Sen (2000); Nussbaum (2000); UNDP (1994); UNDP (1997)
Demokratik Katılım	Demokratik süreçlere dayalı vurgu; bireylerin katılımı sınırlı kalır.	Dryzek (1997); Fraser (1997); Fung ve Wright (2001) Meadowcroft (2004); UNDP (1994)	Demokratik katılım ve toplumsal katılım ön planda; bireylerin aktif katılımı teşvik edilir.	Arendt (1988); Fraser (1997); Habermas (1985); Nussbaum (2000); Sen (1999); UNDP (1997); Young (2000)
Kamusal Özne Bilinci	Kamusal alanın canlanması dolaylı olarak ele alınır	Redclift (1987); Sen (1999); UNDP (1994); Young (2000)	Kamusal alanın canlanması ve kamusal özne bilincinin geliştirilmesi merkezde ele alınır.	Arendt (1988); Fraser (1997); Nussbaum (2000); Sen (1999); UNDP (1997)
Toplumsal Eşitlik	Genel olarak sosyal hizmetlere ve eğitim, sağlık hizmetlerine erişim dolaylı olarak ele alınır	Redclift (1987) Sen (1999); WCED (1987)	Bireylerin eşit fırsatlara sahip olması ve sosyal adalet merkezde ele alınır.	Negt ve Kluge (1993) Nussbaum (2000); Sen (1999); UNDP (1994); UNDP (1997)

Not⁵: Bu tablo için aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır: Anand ve Sen (2000), Arendt (1988), Barbier (1987), Costanza vd. (1997), Daly (1996), Dewan (2009), Dryzek (1997), Fraser (1997), Fung ve Wright (2001), Habermas (1985), Meadowcroft (2004), Negt ve Kluge (1993), Nussbaum (2000), Pearce vd. (1989), Redclift (1987), Sachs (1999), Sen (1989), Sen (1999), UNDP (1994), UNDP (1997), WCED(1987), Wilkinson ve Pickett (2009), Young (2000).

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, sürdürülebilir insani kalkınma, insani gelişme ve refah olgularını sürdürülebilir kalkınma süreçlerinin merkezine yerleştirerek, bireylerin çok boyutlu gelişimini amaçlar. Bu sayede, bireyler hem kendi potansiyellerini gerçekleştirebilir hem de toplumun genel refahına katkıda bulunabilir. Bu perspektif, kalkınma süreçlerinin daha adil, kapsayıcı ve uzun vadeli olmasını sağlar (Sen, 1999; Nussbaum, 2000, 2011).

Günümüzde, insani kalkınma kavramının sadece ekonomik göstergelerle ölçülemeyeceği yaygın bir şekilde kabul görmektedir (Sen, 1999; Nussbaum, 2000; UNDP, 1994; UNDP, 1997; Stiglitz vd. 2010). Bu nedenle, insani kalkınma, bireylerin yaşamlarını geliştirmek için sahip oldukları olanaklar, özgürlükler ve refah düzeyleri gibi daha geniş bir perspektiften ele alınmalıdır (Sen, 1999). Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayımlanan İnsani Kalkınma Raporları da dünya çapında insanların yaşam kalitesini artırmak için politika yapıcılarına yol göstermektedir (UNDP, 1994). UNDP'nin İnsani Kalkınma Raporları, sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, cinsiyet eşitliği, adalet, çevre koruması gibi faktörleri de değerlendirir. Bu

⁵ Tüm tablo ve şekiller yazar tarafından hazırlanmıştır.

faktörlerin her biri, toplumun genel refahını ve bireylerin yaşam kalitesini etkiler. Örneğin, bir toplumda eğitim fırsatlarına eşit erişim sağlamak, sadece bireylerin kişisel gelişimine katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun genel bilgi seviyesini artırır ve demokratik katılımı teşvik eder. Eğitim gibi sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizliklerin azaltılması veya çevre koruma politikalarının güçlendirilmesi gibi alanlardaki gelişmeler, bireylerin kamu yararı için hareket etmelerini teşvik edebilir (Anand ve Sen, 2000). Bu, kamusal özne bilincinin geliştirilmesine de katkıda bulunabilir. Bu perspektifle hazırlanan UNDP İnsani Kalkınma Raporları, insani kalkınmanın sadece bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmekle kalmayıp, aynı zamanda kamusal özne bilincini geliştirmenin de bir aracı olduğunu vurgular. Toplumun genel refahı için çalışan bireyler, kamusal meselelere duyarlılık göstererek ve katılımlarını artırarak, insani gelişimin sürdürülebilir bir şekilde ilerlemesine katkıda bulunabilirler. Bu, daha adil, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir dünya için önemli bir adımdır (UNDP, 1994; UNDP, 1997).

Kalkınmayı ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutuyla ele alan yaklaşımların odak noktası ekolojik kısıtlamaları ve sorunları kabul eden ve ele alan tekrarlanabilir maddi tüketim biçimlerinin incelenmesidir (Daly, 1996). Dolayısıyla kaynakların korunmasına odaklanırken, insan unsurunu ikinci planda ele alır. Sürdürülebilir insani kalkınma içinse kamusal özne bilinci ve kamusal alanın sürekliliği gereklidir (Nussbaum, 2011). Sürdürülebilirliğin sağlanması bazen kaynak kullanımının kısıtlanmasını gerektirebilir. Ancak daha yüksek insani kalkınmaya ulaşmak için daha fazla kaynak tüketimi de gerekebilir (Dewan, 2009; UNDP, 1997). Bu nedenle, insani sürdürülebilir kalkınma için kamusal alanın varlığı, canlanması ve sürdürülebilirliği ayrı bir önem arz eder (Friedmann, 1987; Habermas, 1989, 2014; Lefebvre, 1991, 2014). İnsanlar gelirden başka pek çok şeyden fayda sağladıkları için ekonomik kalkınma sadece kişi başına düşen gelirlerin arttırılmasından ibaret değildir (Sen, 1999). Neyin sürdürülebilir olması gerektiği, nasıl sürdürülebileceği kadar önemlidir. Kamu ⁶, neyin sürdürülebileceğine kendisi karar verebilir ve kamusal alan bunun temel aracıdır (Arendt, 1958, 2011). Hegemonik yaklaşımlara zemin hazırlayan planlama yöntemleriyle değil, halkın katılımı ile yürütülen karar alma ve yürütme süreçleri sürdürülebilir insani kalkınmanın gerçekleşmesinde ve güçlenmesinde etkili olur (Dewan, 2009; UNDP, 1994; UNDP, 1997). Kamusal alanın canlanması, insanların toplumsal katılımını artırarak daha demokratik ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli oluşturulmasına katkıda bulunur (UNDP, 1994; UNDP, 1997).

2. Kamusal Alanın Sürdürülebilir İnsani Kalkınmadaki Rolü

Sürdürülebilir insani kalkınma, bireylerin ihtiyaçlarına, endişelerine ve tercihlerine dayanarak toplumsal ve ekonomik politikaların oluşturulmasını gerektirir (Anand ve Sen, 2000). Demokratik bir ortam, bu katılım ve şeffaflığın sağlanmasına ve karar alma süreçlerinin daha adil bir şekilde yürütülmesine olanak tanır (Sen, 1999). Demokratik kurumların ve süreçlerin yeterince gelişmediği toplumlarda, SHD hedeflerine ulaşmak daha zor olabilir, çünkü karar alma süreçleri genellikle elitler veya belirli çıkar grupları tarafından kontrol edilir ve toplumun geniş kesimleri bu sürece katılamaz (UNDP, 2019). Bu durum, toplumsal eşitsizlikleri artırabilir ve SHD için gerekli olan sosyal adalet ve kapsayıcılığı engelleyebilir (Nussbaum, 2011).

Tanyeli'nin (2016) de belirttiği gibi, demokrasi talebi aynı zamanda kamusal alanda kabul görme talebidir. Özgürlük öncelikle kamusal mekânlarda inşa edilir. Özellikle kamusal alan açmamaksa demokrasi üretememek anlamına gelir. Kamusal alanlar, sürdürülebilir insani kalkınmayı demokratik süreçlerin etkinliği vasıtasıyla destekler (Tanyeli, 2016, s:308). Kamusal alan, bireylerin serbestçe fikir alışverişinde bulunabildiği, katılımın teşvik edildiği ve karar alma süreçlerine etkin bir şekilde katılabildiği bir ortamı ifade eder. Kamusal alanın güçlendirilmesi, sürdürülebilir insani kalkınmanın

⁶ Kamu, Almanca'da Öffentlich, İngilizce'de public kelimelerine karşılık gelir. Kamu kelimesinin "devlet" olarak algılanmaması, doğru olur. Kamu terimini devlet ile eş anlamlı kullanmak, gerçekte kentsel yaşam açısından çok önemli olan sivil alanı anlaşılmaz kılar (Gürallar, 2009).

sağlanması için kritik bir öneme sahiptir (Habermas, 1989, 1996; Lefebvre, 1991, 2014; Harvey, 2012). Bu alanlar, toplumun farklı kesimlerinin seslerini duyurabileceği, daha kapsayıcı ve adil kararların alınabileceği platformlar sunar (Negt ve Kluge, 1993, 2018). Kamusal alan, farklı kültürel, sosyal ve ekonomik arka planlardan gelen insanların bir araya gelerek etkileşimde bulunabileceği ve ortak çözümler üretebileceği bir ortam sağlar. Bu etkileşim, toplumsal dayanışmayı artırır, toplumun birlikte hareket etmesini sağlar ve sürdürülebilir insani kalkınma hedeflerine ulaşılmasında ortak bir vizyon oluşturulmasına katkıda bulunur (UNDP, 1994).

Kamusal alan kavramının ilk teorisyenlerini incelediğimizde, Arendt, kamusal alanı insanların özgürlüklerini ve kimliklerini geliştirdikleri ve gerçekleştirdikleri bir alan olarak tanımlar (Arendt, 1958, 2011, 2017; Berktaş, 2012). Habermas'a göre kamusal alan, bireylerin serbestçe fikirlerini ifade edip tartışabilecekleri ve siyasi katılım gösterebilecekleri bir alanı ifade eder (Habermas, 1989, 2014; Timur, 2017). Negt ve Kluge ise kamusal alanı, toplumsal çatışmaların ve direnişin de ortaya çıktığı bir alan olarak görür (Negt ve Kluge, 1993, 2018). Kamusal alan kavramını geliştiren bu başlıca üç teorisyenin kamusal alanı ilgilendiren ortak normları Tablo 2'de ifade edilmiştir.

Tablo. 2: Kamusal Alan Normları

	Kuramın Yayınlandığı Yıl	Kuramın Yayınlandığı Yıl	Kuramın Yayınlandığı Yıl
	1958	1962	1972
	Public Realm	Public Sphere	Public Sphere
Kamusal Alanı Tanımlayan Normlar	Arendt	Habermas	Negt ve Kluge
Politik Ortam	Kamusal alan, politik eylemin alanıdır ve bireylerin kendilerini ifade edebildikleri yerdir.	Kamusal alan, rasyonel tartışmaların yapıldığı politik bir ortamdır.	Kamusal alan, politik mücadelelerin verildiği bir ortamdır.
Öğrenim Ortam	Kamusal alan, bireylerin ortak bir dünya görüşü oluşturduğu yerdir.	Kamusal alan, toplumsal öğrenme süreçlerinin gerçekleştiği yerdir.	Kamusal alan, bireylerin ve grupların eğitici faaliyetler gerçekleştirdiği yerdir.
Eleştirel Ortam	Kamusal alan, eleştirel düşüncenin geliştiği ve ifade edildiği yerdir.	Eleştirel tartışmaların yapıldığı ve kamuoyunun olduğu alandır.	Eleştirel düşüncenin ve karşı-hegemonik söylemlerin ortaya çıktığı alandır.
İfade Özgürlüğü	Kamusal alanın varlığı için ifade özgürlüğü esastır.	Kamusal tartışmaların temelidir.	Toplumun kendini ifade edebilmesi.
Toplanma, Örgütlenme Özgürlüğü	Politik eylem ve konuşma için gerekli.	Kamusal tartışmanın sağlıklı işleyişi için gerekli.	Toplumsal grupların örgütlenme özgürlüğü.
Görünürlük	Bireylerin eylemleriyle kamusal alanda görünür hale gelmesi.	Kamusal tartışmaların görünürlüğü.	Toplumsal sorunların görünür kılınması.
Farklılıkların Birlikteliği	Çeşitlilik ve farklılıkların birlikte var olması.	Rasyonel tartışmalarda farklı görüşlerin bir araya gelmesi.	Toplum içinde farklılıkların kabulü ve birlikteliği.
Çeşitlilik	Çeşitli perspektiflerin zenginliği, ikna edici tartışma.	Farklı görüşlerin rasyonel tartışmayla uzlaşmaya varması.	Çeşitli toplumsal kesimlerin bir araya gelmesi ve bilinçlenmesi.
Deneyim Aktarımı/Deneyim Birikimi	Geçmiş deneyimlerin kamusal alanda paylaşılması, bu alanlarda kolektif hafızanın oluşmasını sağlar.	Kamusal tartışmalarda deneyimlerin paylaşılması, biriken bilgilerin kamusal hafızaya katkıda bulunmasını sağlar.	Toplumsal deneyimlerin aktarımı, toplumsal bilinç ve deneyimlerin birikmesini sağlar.
Eylemsellik/Düşünsel Performatif Eylem	Kamusal alanın temelidir, bireylerin birlikte eylem yapması.	Rasyonel tartışmaların eylemsel yönü.	Toplumsal grupların düşünsel ve fiziksel eylemleri.
Üretkenlik	Fikirsal gelişime yönelik eylemler üretken olmayı gerektirir. Kamusal alana zemin hazırlar.	Kamusal alandaki üretkenlik, toplumsal refahın bir parçası olarak değerlendirilir.	Kamusal alanda emek, kolektif bir değer olarak görülür.
Kamu Yararı	Kamu yararını açıkça tanımlamaz, ancak politik eylemin toplumsal fayda sağladığını belirtir.	Kamu yararı, rasyonel tartışmalar ve iletişim yoluyla elde edilir.	Kamu yararı, karşı-hegemonik mücadeleler ve kolektif eylemler yoluyla elde edilir.

Not: Bu tablo aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir: Arendt, (1958, 2011, 2017); Berktaş, (2012); Habermas, (1989, 2014); Negt ve Kluge, (1993, 2018); Timur, (2017).

Bu tabloda yer alan normların sürdürülebilir insani kalkınma ile olan ilişkisi ise Tablo 3'te olduğu gibi açıklanabilmektedir:

Tablo.3: Kamusal Alan Normlarının Sürdürülebilir İnsani Kalkınmaya (SHD) Katkıları

Kamusal Alan Normları	İşlevi	Sürdürülebilir İnsani Kalkınma Açısından Etkisi
Politik Ortam	Toplumun siyasi süreçlere katılımını sağlamak.	Demokratik katılım ve siyasi bilinçlenmeyi artırır. Bireylerin demokratik süreçlerde aktif rol almasını teşvik eder (Habermas, 1989; Dewan, 2009).
Öğrenim Ortamı	Bilgi ve becerilerin paylaşımını teşvik etmek.	Eğitim seviyesini ve bireylerin yetkinliklerini artırır. Toplumda bilgi paylaşımını ve sürekli öğrenmeyi destekler (Sen, 1999; Dewan, 2009).
Eleştirel Ortam	Fikirlerin eleştirel şekilde değerlendirilmesini sağlamak.	Eleştirel düşünme becerilerini ve değerlendirmeyi artırır. Toplumda eleştirel düşünce ve özgür tartışma ortamı yaratır (Fraser, 2008; Dewan, 2009).
İfade Özgürlüğü	Bireylerin düşüncelerini özgürce ifade etmesini sağlamak.	Bireysel özgürlüğü ve yaratıcılığı teşvik eder. ifade özgürlüğü, bireylerin kendini gerçekleştirmesine olanak tanır (Arendt, 1958).
Toplanma, Örgütlenme Özgürlüğü	İnsanların toplanma ve örgütlenme hakkını korumak.	Sosyal dayanışmayı ve toplumsal katılımı destekler. Toplumun örgütlenme kapasitesini artırır (Habermas, 2014; Dewan, 2009).
Görünürlük	Farklı grupların toplum içinde görünürlüğünü sağlamak.	Toplumsal kapsayıcılığı ve çeşitliliği artırır. Yeteneklerin ortaya konması ve fırsatlar sağlar (Nussbaum, 2000).
Farklılıkların Birlikteliği	Farklı gruplar arasında birlikteliği teşvik etmek.	Toplumsal uyumu ve barışı tesis eder. Toplumda farklılıkların bir arada yaşama kültürünü geliştirir (Sen, 2006).
Çeşitlilik	Toplumsal ve kültürel çeşitliliği desteklemek.	Kültürel zenginlik ve toplumsal bütünlüğü artırır. Çeşitlilik, toplumun dayanıklılığını ve yenilikçiliğini artırır (Nussbaum, 2000).
Deneyim Aktarımı/Deneyim Birikimi	Geçmiş deneyimlerin paylaşılmasını sağlamak.	Toplumsal deneyim ve bilgi birikimini güçlendirir. Kolektif hafıza ve toplumsal öğrenmeyi destekler (Negt ve Kluge, 1993).
Eylemsellik/Düşünsel Performatif Eylem	Bireyleri performatif eylemlerle ifade etmeye teşvik etmek.	Bireylerin toplumsal katılımını ve etki alanını artırır. Eylemsellik, bireylerin toplumsal değişimde aktif rol almasını sağlar (Arendt, 2011).
Üretkenlik	Kolektif üretkenlik ve kamu yararını artırmak, kamu yararı da üreten faaliyetleri teşvik etmek.	Ekonomik kalkınmayı ve toplumsal dayanışmayı destekler. Bireylerin kamusal alanda aktif olmasını teşvik eder (Whyte, 1980).
Kamu Yararı	Toplumun genel yararını gözetmek.	Toplumsal refah ve adaleti artırır. Aidiyet duygusunu ve toplumsal bağları güçlendirir (Stiglitz vd., 2010).

Not. Bu tablo için aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır: Arendt (1958, 2011, 2017), Dewan (2009), Fraser (2008, 2010), Habermas (1989, 2014), Negt ve Kluge (1993, 2018), Nussbaum (2000), Sen (1999, 2006), Stiglitz vd., (2010), Whyte (1980).

Kamusal alanın mekândan azade bir ortam olduğu açıktır. Dolayısıyla şehircilik ve mimarlık disiplinde kamusal alan ortamına mekânsal tasarımlar bağlamında nasıl bakabileceği tartışma konusudur (Madanipour, 2003). Bu alanlarda kamusal alan kavramı genellikle kamusal mekânlar üzerinden ele alınır. Kamusal mekânların kamusalılığı canlandırması beklentisi üzerinden kamusal alanların var olacağı kabul edilir (Carr vd., 1992).

Mimarlık pratiği çoğu zaman mekânları modernist anlayıştan gelen işlevselcilik geleneğiyle ele almaya devam etmektedir (Alexander vd., 1977). Bu bakış açısı kamusal alan gibi ortamları canlandıran özellikleri yaratan dinamikleri anlamaya imkân vermez. Oysaki sosyal bilimlerde mekân ve insan

ilişkilerini irdeleyen kavramları ele alarak ve teorik olarak ilişkilendirerek mekânların atmosferleri, bireyler ve insan ilişkileri üzerindeki etkileri bağlamında farklı kuramlar geliştirmek mümkündür (Lefebvre, 1991; Mendel, 2019⁷; Soja, 2006). Kavramlar arası ilişkileri metodolojik ve fenomenolojik olarak ele alan ve kuramsal bir zemin oluşturan yaklaşımlar, mekânsal özellikleri insan ilişkilerine odaklı olarak ele alan ve insani kalkınmayı da katkı sağlayabilmesi hedeflenen tasarımların önü açabilir (Lefebvre, 1991; Marcuse, 2009; Soja, 2006).

Sürdürülebilir insani kalkınmayı güçlendirebilme potansiyeli olabilecek mekânsal araçların tasarımını tartışabilmek için kamusal alanın varlığına ihtiyaç vardır. Ancak kamusal alan soyut bir ortamı tanımladığından fiziki mekân üzerinden okunabilmesi mümkün olmaz ve/veya bu ortamı canlandırabilen farklı mimari mekân tasarımlarının nasıl olabileceği genelde tartışılmaz (Borowczyk, 2018). Kamusal alanların varlığı daha çok kamusal mekânların var ettiği dinamik bir kamusallık üzerinden kabul edilir (Carr vd., 1992). Kamusal alanın mekanla olan ilişkisi şehircilik ve özellikle mimarlık alanında kamusal mekânlar üzerinden dolaylı olarak tartışılır (UN-Habitat, 2019; Whyte, 1980). Oysaki demokrasinin nasıl mekânsallaştığının anlaşılması, fiziki mekânlara olan yaklaşımı farklılaştırabilir. Bu anlayış, kamusal mekânlardan farklı olarak kamusal alanın canlılığını etkileyebilecek çeşitli fiziki mekânsal araçların yapılandırılmasının önünü açabilir (Dovey, 2010). Mekânsallaşma dinamiklerinin kamusal alanları var edeceği bir bağlam çerçevesinde, mekânsallığı nasıl indirgeyerek tanımlayacağımızı, hangi boyutlarda düşünebileceğimizi anlayabilirsek, mekân tasarımlarına yönelik olarak bu mekânsallık potansiyeli üzerinden, mekânsallaşma normlarını dikkate alarak yeni yaklaşımlar geliştirmek mümkün olabilir (Hillier ve Hanson, 1984; Mendel, 2019).

3. Mekânsal Demokrasi: Teorik Çerçeve

Mekânsallık, ilk olarak hümanist coğrafyacılar tarafından insanların mekânla olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin duygusal, deneyimsel ve sembolik boyutlarını incelemek amacıyla derinleştirilen bir kavramdır. Bu coğrafyacılar, mekânı sadece fiziksel bir ortam olarak değil, aynı zamanda anlam ve değer taşıyan bir yer olarak ele alırlar. Aşağıdaki tablo (Tablo 4), Yi-Fu Tuan, Edward Relph, Seamon ve Buttimer'ın mekânsallık tanımlarını özetlemektedir.

Tablo 4: Hümanist Coğrafyacılar ve Mekânsallık Tanımları

Teorisyen	Mekânsallık Tanımı
Yi-Fu Tuan	Mekânsallık, insanların mekânla kurdukları duygusal ve deneyimsel bağlar üzerinden tanımlanır; mekân, insan deneyimleri ve algılarıyla anlam bulur. (Tuan, 1977)
Edward Relph	Mekânsallık, yerin kimliği ve insanların yere olan aidiyet duyguları üzerinden tanımlanır; yerin kimlik ve günlük yaşam üzerindeki etkilerini vurgular. (Relph, 1976)
David Seamon	Mekânsallık, insanların mekânla olan deneyimlerin fenomenolojisi ve günlük etkileşimleri üzerinden tanımlanır; mekânın, insanların yaşamlarında nasıl anlam kazandığını ve şekillendiğini araştırır. (Seamon, 1979)
Anne Buttimer	Mekânsallık, insanların mekâna olan günlük yaşam pratikleri ve zaman-mekân ilişkileri üzerinden ele alınır; mekânın dinamik ve sürekli yeniden üretilen bir olgu olduğunu savunur. (Buttimer, 1980)

Not: Bu tablo, aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir: Buttimer (1980), Relph (1976), Seamon (1979), Tuan (1977).

Hümanist coğrafyacılar, mekânsallık özellikleri bağlamında pek çok farklı kavramsal dinamiği irdelemişlerdir. Ancak kamusal alan kuramlarıyla örtüşen dinamikler bağlamında özellikle; yer duygusu, aidiyet, öznellik, ilişkisellik/diyalog, bellek/hatırlama olarak sıralanabilecek beş temel dinamik yaptıkları çalışmalarda da mekânsallık kavramının daha geniş bir teorik çerçevede anlaşılmasına ve

⁷ Mendel, demokratik diyalogun belirli yerlerde pratiğe döküldüğünü ve bu nedenle demokrasinin mekânsal olduğunu savunur. Bu perspektif, demokratik süreçlerin mekânsal düzenlemeler aracılığıyla nasıl desteklenebileceğine dair önemli bir analitik çerçeve sunar (Mendel, 2019).

kullanılmasına katkıda bulunmuştur. Aşağıdaki tablo (Tablo 5), Tuan, Relph, Seamon ve Buttimer'ın mekânsallık kavramını bu dinamikler çerçevesinde nasıl ele aldıklarını özetlemektedir.

Tablo 5: Mekânsallık Dinamikleri ve Teorisyenler (Humanist Coğrafyacılar)

Mekânsallık Dinamikleri	Yi-Fu Tuan (1977)	Edward Relph (1976)	David Seamon (1979)	Anne Buttimer (1980)
Yer Duygusu	Mekânın duygusal değerini vurgular.	Yer ve kimlik ilişkisini araştırır.	Günlük yaşamda yerin duygusal anlamını ele alır.	Yer ve duygusal etkileşimleri inceler.
Aidiyet	Mekâna duygusal bağları analiz eder.	Yerle ilişkili aidiyet ve kimliği araştırır.	Günlük pratiklerde aidiyeti araştırır.	Aidiyet ilişkilerinin dinamiklerini inceler.
Öznellik	Bireysel deneyim ve algıyı vurgular.	Yer ve bireysel kimliği ele alır.	Öznel ilişkiler ve anlamı araştırır.	Bireylerin mekânsal deneyimlerinin toplumsal etkilerini inceler.
İlişkisellik /Diyalog	Mekân ve toplumsal ilişkileri inceler.	Yer ve toplumsal etkileşimi araştırır.	Mekânın ilişkilerdeki rolünü inceler.	Sosyal ilişkiler ve zamansal dinamikleri ele alır.
Bellek /Hatırlama	Mekânın toplumsal bellek üzerindeki etkisini inceler.	Yer ve kolektif bellek ilişkisini vurgular.	Günlük pratiklerde mekânsal belleği araştırır.	Hatırlama süreçlerinde mekânın rolünü inceler.

Not: Bu tablo, aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir: Buttimer (1980), Relph (1976), Seamon (1979), Tuan (1977).

Hümanist coğrafyacılar, mekânın bireysel deneyimler üzerindeki duygusal ve deneyimsel etkilerini derinlemesine analiz etmişlerdir. Tuan (1977), Relph (1976), Seamon (1979) ve Buttimer (1980), mekânın bireylerin yaşamlarındaki rolünü araştırarak bu alanda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu çalışmalar, mekânın sadece fiziksel bir yer olmadığını, aynı zamanda insanların duygusal ve toplumsal yaşamlarını şekillendiren bir unsur olduğunu ortaya koymuştur. Daha sonra, sırasıyla Marksist ve postmodern teorisyenler, mekânı toplumsal ve ekonomik bağlamda analiz ederek mekânsallık kavramını ve dinamiklerini toplumsal adalet, eşitlik ve demokratik katılım gibi konularla ilişkilendirmişlerdir. Hümanist coğrafyacıların yaptığı çalışmalar, bu kavramların derinlemesine anlaşılmasına ve ardıl ekollerdeki teorisyenler tarafından toplumsal bağlamda ele alınmasına zemin hazırlamıştır. Hümanist coğrafyacıların bireysel ve duygusal boyutlara dair yaptığı analizler, sonraki ekollerde yer alan teorisyenlerin mekânsal adalet ve demokratik katılım konularını daha kapsamlı bir şekilde ele almalarını sağlamıştır. Dolayısıyla, mekânsallık kavramı bağlamında kamusal alan normlarını sorgulayabilmek ve anlayabilmek için mekânsallığı toplumsal ve politik bağlamlarda ele alan Marksist ve postmodern teorilerin perspektifinden bakmak mekânsallığın toplumsal ve politik dinamiklerini anlamak için önemli katkılar sunar. Sosyal ve ekonomik araştırma temelli bu teoriler, kamusal alanın toplumsal ilişkiler, güç dinamikleri ve ekonomik yapılar tarafından nasıl şekillendirildiğini analiz eder. Bu perspektif, kamusal alanın sadece fiziksel bir mekân olmadığını, toplumsal etkileşimlerin, politik mücadelelerin ve güç ilişkilerinin mekânsallaştığı bir sahne olduğunu ortaya koyar.

Mekânsallık kavramı, Marksist ve postmodern ekollerde, sosyal, ekonomik ve politik bağlamlarda detaylı olarak incelenir. Bu kavram, özellikle Henri Lefebvre, David Harvey, Edward Soja ve Doreen Massey gibi teorisyenlerin çalışmalarında derinlemesine ele alınmıştır (Harvey, 2012; Lefebvre, 1991, 2014; Soja, 1989, 2006, 2010; Massey, 1984, 1994, 2005).

Lefebvre, mekânı toplumsal ilişkilerin ve güç dinamiklerinin bir yansıması olarak tanımlar. Onun "Mekânın Üretimi" adlı eseri, mekânın fiziksel, zihinsel ve sosyal boyutlarını birleştirerek, mekânsal ilişkilerin toplumsal üretimdeki rolünü vurgular. Lefebvre'in "kent hakkı" kavramı, şehirlerin toplumsal ve politik mücadelelerin önemli bir alanı olduğunu belirtir ve şehir planlamasında halkın katılımını savunur (Lefebvre, 1991, 2014). Marcuse (2009) ise Lefebvre'in 'kent hakkı' kavramını genişleterek, şehirlerin toplumsal adalet ve hak temelli yaklaşımlar üzerinden yeniden yapılandırılmasının gerekliliğini savunur (Lefebvre, 1991; Marcuse, 2009).

Harvey ise, mekânsal düzenlemelerin kapitalist ekonomi tarafından nasıl şekillendirildiğini ve bu süreçlerin toplumsal eşitsizlikleri nasıl derinleştirdiğini inceler. Harvey, şehirlerin kapitalist dinamikler tarafından yeniden yapılandırılması sürecinde mekânsal adalet ve demokrasi kavramlarını öne çıkarır (Harvey, 1989, 2000, 2012, 2019).

Soja, mekânsal adalet ve mekânsal demokrasi kavramlarına önemli katkılar sağlamış bir diğer teorisyendir. Soja, mekânsal adaletin coğrafi bir boyutu olduğunu ve kaynakların, hizmetlerin ve erişimin eşit dağılımının temel bir insan hakkı olduğunu savunur. Soja'nın çalışmaları, özellikle Los Angeles'taki örneklerle mekânsal adaletin pratikte nasıl uygulanabileceğini gösterir (Soja, 1989, 1996, 2003, 2006, 2010, 2019).

Massey, mekânın toplumsal ilişkilerin ve güç dinamiklerinin bir yansıması olduğunu vurgulayarak, mekânsal ilişkilerin demokratik süreçler üzerindeki etkilerini inceler. Massey, mekânsal demokrasinin yapılandırılabilmesi için mekânın farklı toplumsal gruplar arasındaki ilişkileri yansıtacak şekilde düzenlenmesi ve bu ilişkilerin demokratik ilkelerle yönetilmesi gerektiğini ifade eder (Massey, 2005; Werner vd., 2018).

Bu teorisyenlerin yaklaşımları, mekânsal demokrasi kavramının anlaşılmasını kolaylaştırır. Bunun yansıra, toplumsal boyutta fiziksel mekânların kamusal alan bağlamında nasıl ve ne tür kuramsal ve kavramsal ilişkiler düzeyinde analiz edilmesi gerektiğinin araştırılması gerekliliğini de ortaya koyar. Bu bakış açısıyla humanist gelenekten gelen mekânsallık dinamiklerinin sonraki teorik ekoller bağlamında aşağıda Tablo 6'de olduğu gibi ilişkilendirilebilmesi mümkün olmaktadır.

Tablo 6. Mekânsallık Dinamikleri: Harvey, Lefebvre, Soja ve Massey'nin Perspektifleri

Mekansallık Dinamikleri	David Harvey	Henri Lefebvre	Edward Soja	Doreen Massey
Yer Duygusu	Kapitalizmin mekansal yeniden yapılandırmaları yer duygusunu etkiler.	Mekan, sosyal bir ürün olarak yer duygusunu etkiler.	Mekansal deneyimlerin fiziksel ve algısal boyutlarını birleştirir, bu da yer duygusunu derinleştirir.	Yerler, birçok kimlik barındırır ve sosyal ilişkilerle sürekli yeniden üretilir.
Aidiyet	Mekansal değişimler bireylerin aidiyet hislerini yeniden şekillendirir.	Sosyal olarak üretilen mekan, bireylerin aidiyet hislerini belirler.	Mekânın sosyal ve kültürel anlamlarını analiz ederek, bireylerin ve toplulukların aidiyet hislerini inceler.	Mekânlar, dış dünyayla ilişkileri üzerinden anlaşılır ve aidiyet bu bağlamda sürekli yeniden şekillenir.
Öznellik	Mekansal düzenlemeler bireylerin kimlik ve öznelliklerini etkiler.	Mekan, bireylerin günlük pratikleri ve teorik temsilleriyle şekillenir.	Bireylerin kimlik ve öznelliklerini mekansal olarak nasıl ifade ettiklerini açıklar.	Mekan, dinamik ve sosyal olarak inşa edilmiştir, bireylerin mekansal deneyimleri öznelliklerini şekillendirir.
İlişkisellik / Diyalog	Mekansal süreçler sosyal ilişkiler ve diyalogu etkiler.	Mekan, sosyal ilişkiler ve diyalogların gerçekleştiği alandır.	Mekansal pratikler ve ilişkiler diyalog ve etkileşim alanları yaratır.	Mekan, sosyal ilişkilerin ve güç dinamiklerinin bir yansımasıdır ve politik anlam taşır.
Bellek ve Hatırlama	Mekânlar toplumsal hafızayı taşır, kapitalist dinamikler bu hafızayı manipüle eder.	Mekan, toplumsal hafızayı taşır ve hatırlama süreçlerini etkiler.	Mekan, kolektif hafızanın taşıyıcısıdır.	Mekan, toplumsal hafızanın taşıyıcısıdır ve mekansal pratikler bu hafızayı şekillendirir.

Not: Bu tablo, aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir: Harvey (1989, 2000, 2012), Lefebvre (1991), Massey (1984, 1994, 2005), Soja (1989, 2003, 2006, 2010, 2014, 2019).

Hümanist coğrafyacılar ve çeşitli teorisyenler, yer duygusu, aidiyet, öznellik, ilişkisellik/diyalog ve bellek/hatırlama dinamiklerini farklı açılardan ele alsalar da, bu dinamikler tüm teorik yaklaşımlarda merkezi bir rol oynar (Tuan, 1977; Relph, 1976; Seamon, 1979; Buttner, 1980; Harvey, 2012; Lefebvre, 1991; Massey, 1984; Soja, 1989, 2010). Bu dinamikler, fiziki mekânlara yönelik niteliksel mekânsal analizlerde kamusal alan normlarını anlamak için kritiktir ve mekânsal demokrasinin mimari

mekânlarda nasıl görünür kılınabileceği açısından tartışmaların yapılabilmesini kolaylaştırır. Literatürde kavramsal olarak sıkça vurgulanan bu mekânsal dinamikler, şehir planlamasında toplumsal katılım ve demokratik süreçleri destekler (Harvey, 2012; Lefebvre, 1991; Soja, 2010). Hem hümanist hem de diğer teorik yaklaşımlar kamusal alanı odağa alan holistik bir bakış açısıyla irdelendiğinde, bu dinamiklerin kamusal alan normlarının gelişiminde ve mekân ile toplumsal etkileşimde nasıl önemli etkileri olduğu daha anlamlı ve anlaşılır olur. Tablo 7, hümanist ve diğer yaklaşımların mekânsal dinamiklere ilişkin kuramsal perspektiflerini karşılaştırmalı olarak sunarak, kavramların kamusal alan normları ile farklı ekollerde nasıl bir düşünce düzleminde ilişkilenebildiğini açıklar.

Tablo 7: Mekânsallık Dinamiklerinin Hümanist Gelenek, Sosyal ve Ekonomik Yaklaşımlar ve Kamusal Alan Normlarıyla İlişkisi.

Mekânsallık Dinamikleri	Hümanist Gelenek	Sosyal ve Ekonomik Yaklaşımlar	Kamusal Alan Normları
Yer Duygusu	Mekânın duygusal ve deneyimsel bağlamı, insanların mekânla olan bireysel ve toplumsal ilişkilerini şekillendirir.	Mekânın toplumsal üretimi ve kullanımı, mekânın toplumsal ilişkiler ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerini araştırır.	Kamusal alanın bireyler ve topluluklar tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiğini anlama, yer duygusunun toplumsal katılım ve topluluk bilinci üzerindeki etkilerini değerlendirir.
Aidiyet	Bireylerin ve toplulukların mekâna duyduğu bağlılık ve sahiplenme, mekânın kişisel ve toplumsal kimlik üzerindeki etkisini vurgular.	Toplumsal ve mekânsal eşitlik bağlamında aidiyet, mekânın sosyal adalet ve eşitlik üzerindeki etkilerini araştırır.	Kamusal alanların sahiplenilmesi ve bu alanlara yönelik toplumsal sorumlulukların benimsenmesi, bireylerin kamusal alanlarda aktif katılımını teşvik eder.
Özellik	Bireylerin mekânsal deneyimleri ve algıları, mekânın bireysel kimlik ve toplumsal roller üzerindeki etkisini inceler.	Mekânın bireysel ve toplulukla maddi ilişkisi, mekânın ekonomik faaliyetler ve toplumsal yapı üzerindeki etkilerini araştırır.	Kamusal alanlarda bireylerin kendilerini ifade etmeleri ve kişisel deneyimleri, kamusal alanların bireysel özgürlük ve ifade alanı olarak önemini vurgular.
İlişkisel/Diyalog	Mekânın toplumsal etkileşim ve diyalog alanı olarak önemi, mekânın bireyler arası sosyal ilişkileri ve toplumsal bağları nasıl şekillendirdiğini inceler.	Mekânsal ilişkilerin toplumsal ve ekonomik dinamikler ile şekillenmesi, mekânın toplumsal ve ekonomik yapılar üzerindeki etkilerini araştırır.	Kamusal alanların sosyal bağlarda etkileşim ve diyalogu teşvik eden özelliği, kamusal alanların toplumsal etkileşimdeki önemini vurgular.
Bellek/Hatırlama	Mekânın toplumsal bellek ve hatırlama süreçlerindeki rolü, mekânın kolektif bellek üzerindeki etkisini inceler.	Mekânsal bellek ve toplumsal mücadelelerin mekânlarda yer bulması, mekânın toplumsal hafıza ve mücadeleler üzerindeki etkilerini araştırır.	Kamusal alanların tarihsel ve kültürel kimliklerin ve toplumsal kolektiflerin oluşumundaki rollerinin anlaşılması, kamusal alanların toplumsal hafıza ve kimlik üzerindeki etkisini vurgular.

Not: Bu tablo, aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir: Buttner (1980); Harvey (2012), Lefebvre (1991), Massey (1984, 1994, 2005), Relph (1976), Seamon (1979), Soja (1989, 2006, 2010), Tuan (1977).

Kamusal alanın canlılığı ve sürdürülebilirliği için, mimari mekân tasarımlarında demokratik mekânsallığın hedeflenmesi yol gösterici olabilir. Mekân tasarımlarının demokrasi bağlamındaki etkisini güçlendirmek için kamusal alan normlarına dayalı tasarım süreçleri geliştirilmelidir. Bu normlar kapsamlı olup, mimari ölçek ile kamusal alan ilişkisinde bağlayıcı ve ölçülebilir kavramsal dinamiklere indirgenmelidir. Mekânsallık kavramı bu bağlamda önemli bir araca dönüşebilir. Mekânsallık dinamiklerinin mekânsal demokrasiyi öne çıkaran özellikleri, kamusal alanı canlandırarak sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirme potansiyeline sahiptir. Ancak bunun için öncelikle mekânsallık ve demokrasi

ilişkisinin ortaya konulması gerekir. Tablo 8, mekânsallık dinamiklerinin demokratik değerlerle ilişkisini açıklamaktadır:

Tablo 8. Mekânsal Dinamikler, Demokratik Değerler ve Süreçler

Mekansallık Dinamikleri	Demokratik Değerler ve Süreçler	Açıklamalar	Kaynaklar
Yer Duygusu	Katılımcılık, Hafıza, Sosyal Kapsayıcılık	Yer duygusu, insanların bir mekâna bağlılık hissetmesini sağlar ve bu da topluluk katılımını ve ortak hafızayı destekler.	Cresswell (2004); Massey (1994); Soja (2006); Tuan (1977)
Aidiyet	Sosyal Kapsayıcılık, Eşitlik, Dayanışma ve Birliktelik	Aidiyet hissi, toplumsal uyumu ve eşitliği teşvik eder; bu da sosyal kapsayıcılığı, dayanışmayı ve birlikteliği artırır.	Arendt (1958, 2011); Harvey (2000, 2006); Massey (1984); Young (1990)
Öznellik	Bireysel Özgürlük, İfade Özgürlüğü	Öznellik, bireylerin kendilerini ifade etmelerini ve haklarının korunmasını destekler; bu da bireysel özgürlüğü ve ifade özgürlüğünü güçlendirir.	Fraser (1997); Habermas (1989, 2014); Massey (2013); Soja (2010)
İlişkisellik/Diyalog	Açık İletişim, Karşılıklı Anlayış, Çeşitlilik	İlişkisellik, insanların birbirleriyle açık iletişim kurmalarını ve karşılıklı anlayış geliştirmelerini sağlar; bu da diyalogu ve çeşitliliğin kabulünü güçlendirir.	Harvey (1989, 2019); Lefebvre (1991, 2014); Putnam (2000); Soja (2003)
Bellek ve Hatırlama	Tarihsel Bilinç, Hafıza, Kimlik	Bellek, toplumsal hafızanın ve kimliğin korunmasını sağlar; bu da tarihsel bilincin, hafızanın ve kimlik oluşumunun devamını destekler.	Halbwachs (2016, 2018); Massey (1995); Soja (2014); Nora (2006)

Not: Bu tablo aşağıdaki kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur: Arendt (1958, 2011), Cresswell (2004), Fraser (1997), Habermas (1989, 2014), Halbwachs (2016, 2018)⁸, Harvey (1989, 2000, 2006, 2019), Lefebvre (1991, 2014), Massey (1984, 1994, 1995, 2013), Nora (2006)⁹, Soja (2003, 2006, 2010, 2014), Tuan (1977), Putnam (2000), Young (1990).

Mekânsallık dinamiklerinin demokratik değerlerle olan ilişkisi, katılımcı demokrasi ve sosyal kapsayıcılığın güçlenmesinde önem arz ettiklerini gösterir. Yer duygusu ve aidiyet, topluluk katılımını ve sosyal uyumu artırırken, öznellik ve ilişkisellik bireysel özgürlüklerin ve toplumsal ağların gelişimini destekler. Diyalog ise, açık iletişim ve çoğulculuğu teşvik ederek demokratik katılımı artırır. Bu dinamiklerin birleşimi, bireylerin ve toplulukların demokratik süreçlere daha aktif katılımını sağlar ve sosyal adaleti güçlendirir. Böylece, sürdürülebilir insani kalkınmanın temel taşlarını oluşturan eşitlik, adalet ve katılım gibi değerlerin pekiştirilmesine yardımcı olacağı düşünülebilir. Bu önerme farklı bir kuramsal perspektifle de doğrulanabilmektedir. Mekânsallık dinamiklerinin kamusal alanı canlandıran

⁸ Halbwachs, M. (2016, 2018). Kolektif bellek kavramının kamusal alanlarda nasıl inşa edildiğini ve sürdürüldüğünü derinlemesine analiz etmiştir. Halbwachs, kolektif belleğin bireylerin ortak bir geçmişi ve kimliği paylaşmasına olanak tanıyan kamusal alanlarda canlandığını öne sürer. Bu teori, kamusal alanların toplumsal hafızayı canlı tutarak sürdürülebilir insani kalkınmaya nasıl katkıda bulunduğunu açıklar.

⁹ Nora, P. (2006). "Bellek mekânları" (lieux de mémoire) kavramı ile, tarihsel ve kültürel hatıraların belirli mekânlarda somutlaştığını ve bu mekânların toplumların kolektif hafızasının canlı tutulmasında önemli bir rol oynadığını belirtir. Nora'nın teorisi, kamusal alanların fiziksel mekânların ötesinde, toplumsal hafızayı ve kimliği sürdürerek insani kalkınmayı desteklediğini vurgular.

ve sürdürülebilir kalkınmayı güçlendiren yapısı kuramsal araştırmalardaki kavramsal ilişkiler üzerinden belirlenebilmektedir. Tablo 9, yer duygusu, aidiyet, öznellik, ilişkisellik/diyalog ve bellek/hatırlama dinamiklerinin kamusal alanın canlılığı ve sürdürülebilir insani kalkınma ile nasıl ilişkilendirildiğini özetlemektedir.

Tablo 9. Mekânsallık Dinamikleri, Kamusal Alan Canlılığı ve Sürdürülebilir İnsani Kalkınma

Mekansallık Dinamikleri	Kamusal Alanın Canlılığına Katkısı	Sürdürülebilir İnsani Kalkınmaya Katkısı	Kaynaklar
Yer Duygusu	Bireylerin aktif ve sürekli katılımıyla kamusal alanın canlılığını artırır.	Topluluk oluşturmayı ve sosyal uyumu teşvik eder, bu da sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Sosyal kapsayıcılığı artırır ve ortak değerler yaratır.	Arendt (1958, 2014); Dewan (2009); Massey (1994); Nussbaum (2000); Soja (1996); Zang vd. (2022); UNDP (1997)
Aidiyet	Bireylerin kendilerini ait hissetmeleri sayesinde kamusal alanlarda aktif rol almalarını sağlar.	Sosyal uyum ve eşitliği teşvik eder, bu da sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Bireylerin topluluklara entegre olmasını ve toplumsal dayanıklılığı artırır.	Dewan (2009); Fu vd. (2024); Harvey (1989, 2000); Massey (1984); UNDP (1994); UNDP (1997)
Öznellik	Bireylerin ifade özgürlüğünü ve hareketliliğini artırır. Bu, bireysel yaratıcılığı ve kamusal alandaki çeşitliliği destekler.	Bireysel ve evrensel hakların korunmasını ve toplumsal gelişmeyi destekler. Bireylerin özgürce kendilerini ifade etmeleri, demokratik süreçlerin güçlenmesine katkıda bulunur.	Arendt (1958, 2014); Dewan (2009); Fu vd. (2024); Massey (2013); Nussbaum (2000); Sen (1999); Soja (2010); UNDP (1997)
İlişkisellik/Diyalog	Farklı gruplar arasında diyalog ve etkileşimi teşvik eder. Bu etkileşimler, sosyal uyum ve anlayışı artırır, toplumsal çatışmaları azaltır.	Toplumsal katılım ve işbirliğini artırarak sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Farklı bakış açılarını ve kültürel çeşitliliği teşvik eder.	Dewan (2009); Harvey (1989, 2000); Fu vd. (2024); Nussbaum (2000); Sen (1999); Soja (2003); UNDP (1997)
Bellek ve Hatırlama	Toplumsal hafızayı ve geçmişin anılarını canlı tutar. Bu hafıza, kolektif kimlik ve kültürel sürekliliği destekler.	Toplumsal dayanıklılık ve kültürel sürdürülebilirliği artırır.	Daly (1996); Dewan (2009); Massey (1995); Soja (2014); UNDP (1994); UNDP (1997); Zhang vd. (2020)

Not: Bu tablo, aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir: Arendt (1958, 2014), Dewan (2009), Daly (1996), Fu vd. (2024), Harvey (1989, 2000), Massey (1984, 1994, 1995, 2013), Nussbaum (2000), Sen (1999), Soja (1996, 2003, 2010, 2014), UNDP (1994), UNDP (1997), Zhang vd. (2020).

Tablo 9’da mekânsallık dinamiklerinin kamusal alanların canlılığına ve sürdürülebilir insani kalkınmaya nasıl katkı sağladığını gösteren kuramsal ilişkiler Tablo 8’de yer alan demokrasi bağlamındaki değerlere için ve bu değerlerin kapsamını açıklayıcı niteliktedir.

Mimari tasarım süreçlerinde yer duygusu, aidiyet, öznellik, ilişkisellik ve diyalog gibi dinamiklerin dikkate alınmasına yönelik çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Carmona vd., 2010; Marques vd., 2020; Perez-Gomez, 2016; Spence, 2020). Bu yaklaşımlar, mekânların sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bağamlarını da göz önünde bulundurarak daha bütüncül ve kullanıcı odaklı tasarımlar yapmayı mümkün kılabilir. Bu örnekler, mimari tasarım süreçlerinde yer duygusu,

aidiyet, öznellik, ilişkisellik ve diyalog gibi dinamiklerin ölçülebilir olduğunu ve bu dinamiklerin kullanıcıların mekânla olan ilişkilerini nasıl derinleştirdiğini göstermektedir.

Mekânsallık dinamikleri (yer duygusu, aidiyet, öznellik, ilişkisellik/diyalog ve bellek/hatırlama) şehircilik, mimarlık ve sosyal bilimlerde genellikle her bir dinamik özelinde ayrı ayrı incelenmiştir. Bu durum, kavramların özgün yönlerinin ve bireysel kullanıcı etkilerinin araştırılmasına odaklanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu dinamikler, bireylerin mekânla olan ilişkilerini anlamak için önemli araçlardır. Ancak, kullanıcı odaklı bakış açısının yerine “kamusal alan odaklı” bir bakış açısı, mekân ile kullanıcı ilişkisinden uzaklaşarak toplumsal dinamiklerin anlaşılmasını ve mekânsal dinamiklerin bütüncül olarak ele alınmasını gerektirir. Çünkü fiziki mekânın kamusal alanı canlandıran bir “mekânsallık” bütünlüğüne ihtiyacı vardır. Mekânsal demokrasi, tüm bu dinamiklerin kamusal alan normları bağlamında etkin olmasını gerektirir.

Mekânsallık dinamiklerinin her birini kamusal alan normları bağlamında ölçebilmek, yeni geliştirilecek mekânsal araçların tasarımına yönelik uygulamalar için bir yol gösterici olabilir. Tablo 10'da görülebileceği gibi bu kuramsal olarak mümkündür. Tabloda, mekânsallık dinamiklerinin kamusal alan normlarıyla nasıl ilişkili olabileceği gösterilmektedir. Bu ilişki, mekânsal tasarımın sosyal ve politik boyutlarını anlamak için kritik bir perspektif sunar.

Tablo 10. Mekânsallık Dinamikleri, Kamusal Alan Normları

Mekansallık Dinamikler	Kamusal Alan Normları											
	Politik Ortam	Öğrenme Ortamı	Eleştirel Ortam	İfade Özgürlüğü	Toplanma ve Örgütlenme	Görünürlük	Farklılıkların Birikmeliği	Çeşitlilik	Deneyim Aktarımı/Deneyim	Eylemsellik/Düşünsel Performatif Eylem	Üretkenlik	Kamu Yararı
Yer Duygusu	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Aidiyet	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Öznellik	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
İlişkisellik/Diyalog	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Bellek ve Hatırlama	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Not: Bu tablo için aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır: Arendt (1958, 2011, 2017), Habermas (1989, 2014), Negt ve Kluge (1993, 2018).

Mekânsallık dinamikleri olan yer duygusu, aidiyet, öznellik, ilişkiyel/diyalog ve bellek ve hatırlama kavramları, Arendt, Habermas, Negt ve Kluge'nin kamusal alan teorileri bağlamında çeşitli kamusal alan normları ile güçlü bir şekilde ilişkilendirilebilir.¹⁰ Bu teorisyenler, kamusal alanların politik öğrenimi arttıran, eleştirel ve ifade özgürlüğü ortamında; toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün, görünürlüğün,

¹⁰ Arendt, kamusal alanın bireylerin kimliklerini ifade edebilecekleri ve politik olarak aktif olabilecekleri bir yer olduğunu savunur, bu bağlamda yer duygusu ve aidiyet kavramları önemlidir (Arendt, 1958, 2011). Ayrıca, kamusal alanın toplumsal hafızanın korunması açısından da önemli olduğunu vurgular (Arendt, 1963, 2017). Habermas, kamusal alanın rasyonel tartışmalar ve demokratik katılım için bir platform sunduğunu öne sürer; bu platform öznellik ve ilişkiyel/diyalog dinamikleriyle bağlantılıdır (Habermas, 1989, 2014; Timur, 2017). Negt ve Kluge, kamusal alanın toplumsal çatışmalar ve direnişin yansıdığı bir alan olduğunu ve bellek ile hatırlama dinamikleriyle ilişkili olduğunu belirtir (Negt ve Kluge, 1993, 2018).

farklılıkların birlikteliğinin, çeşitliliklerin, deneyim aktarımının, eylemselliğin, üretkenliğin¹¹ ve kamu yararının olması gerektiğini vurgular. Kamusal alan normları ile mekânsallık dinamikleri arasındaki ilişki, demokratik değerlerin ve süreçlerin mekânsal düzenlemeler aracılığıyla nasıl desteklenebileceğini açıkça ortaya koyar.¹² Bu, kamusal alanların canlılığını ve katılımcılığını artırarak, toplumsal uyumu ve demokratik katılımı teşvik eder. Mekânsallık dinamiklerinin bu normlarla ilişkisi, kamusal alanın işlevselliğini ve toplumsal değerini artırarak daha katılımcı ve demokratik bir kamusal alan oluşturulmasına katkı sağlar (Arendt, 1958, 2011; Habermas, 1989, 2201; Timur, 2017; Negt ve Kluge, 1972, 2018).

Mekânsallık dinamikler bağlamında kamusal alan normlarını analiz etmek, kullanıcıların mekânla kurdukları duygusal ve sosyal bağları anlamamıza yardımcı olur. Bu, farklı grupların ve bireylerin mekâna nasıl dâhil olduklarını ve bu mekânda kendilerini nasıl ifade ettiklerini ortaya koyar, sosyal kapsayıcılığı artırarak, herkesin kendini ait hissedeceği alanlar yaratılmasına olanak tanır. Aidiyet ve ilişkisellik dinamikleriyle bu normların sorgulanması, toplumsal uyumu ve dayanışmayı teşvik eden mekânlar tasarlamaya yardımcı olabilir. Bu, topluluk içinde daha güçlü bağların ve ortak amaçların gelişmesine katkı sağlar. Mekânsal tasarımlar, diyalog ve ifade özgürlüğünü destekleyen özellikler taşıdığına, demokratik katılım ve açık iletişim için uygun ortamlar yaratır. Bu, topluluk üyelerinin fikirlerini özgürce ifade edebilmelerini ve birlikte kararlar alabilmelerini sağlar. Yer duygusu ve deneyim birikimi gibi dinamiklerin ölçülmesi, mekânların kültürel ve tarihsel değerlerini korumaya yardımcı olur. Bu, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir parçası olan kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Üretkenlik ve iş birliği gibi dinamiklerin ölçülmesi, ekonomik faaliyetlerin ve sosyal girişimlerin desteklenmesini sağlar. Bu, mekânların sadece sosyal ve kültürel değil, aynı zamanda ekonomik olarak da sürdürülebilir olmasına katkıda bulunur. Öznellik ve eylemsellik dinamiklerinin ölçülmesi, bireylerin ve toplulukların yaratıcı ve yenilikçi düşüncelerini mekânda ifade etmelerini teşvik eder. Bu, mekânların dinamik ve yenilikçi bir yapıya sahip olmasını sağlar.

Kamusal alanın, mekân tasarımı ve planlama süreçlerindeki rolü özellikle katılımcı tasarım yaklaşımlarında tartışılmaktadır. Ancak, bu ortamın araç değil ama “amaç” olarak ele alındığı bir yöntemin nasıl yapılandırılacağı; tasarım, planlama, uygulama ve yaşam ömrü süreçlerinde kamusal alanın nasıl canlı tutulabileceği konusunda kuramsal bir zemin yoktur (Tekeli, 2022). Kamusal alan ve demokrasinin, mekânsallık kavramı bağlamında insani kalkınma perspektifiyle incelenmesi, mekânsal tasarım yöntemleri açısından teorik bir temel sağlar. Sürdürülebilir insani kalkınma için demokrasi, demokrasi için kamusal alan gereklidir; bu önermenin tersi de geçerlidir. Kamusal alan üzerinden demokrasiyi irdelemek, demokrasinin mekânsal boyutunu ve kamusal alan normlarını içeren mekânsallığı kentsel ölçekte görünür kılar. Bu normların mekân tasarım süreçlerinde nasıl ele alınacağı sorusu da mekânsallık şemsiyesi altında kuramsal bir arka plana sahip olabilmektedir. Mekân tasarım süreçlerinde “kamusal katılımcı tasarım” olarak adlandırılacak böyle bir arka plana sahip bir tasarım

¹¹ Negt ve Kluge'nin kamusal özneler üzerine yaptıkları çalışmalar, kamusal alanın üretkenlik ve kamu yararı ile olan ilişkisini vurgular. Kamusal alanlarda aktif olan bireyler, toplumsal üretkenlik ve kamu yararını artırarak demokratik süreçlere katkıda bulunur. Arendt'in kamusal alan teorisi de bireylerin kamusal alanda sorumluluk alarak toplumsal üretkenliğe katkıda bulunmalarının önemini vurgular (Negt ve Kluge, 1993; Arendt, 1958).

¹² Kamusal alan normları, mekânsallık dinamikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Örneğin, yer duygusu, bireylerin kamusal alanlarla olan bağlarını güçlendirerek bu alanların daha anlamlı ve değerli hale gelmesini sağlar. Aidiyet, toplulukların kamusal alanları sahiplenmelerini ve bu alanlarda aktif katılım göstermelerini teşvik eder. Öznellik, bireylerin kamusal alanlarda kendi kimliklerini ifade etmelerini ve görünür olmalarını sağlar. İlişkisel/diyalog, kamusal alanlarda farklı bireyler arasında etkileşim ve iletişimi artırarak toplumsal uyumu ve demokratik tartışmaları destekler. Bellek ve hatırlama ise, kamusal alanların toplumsal hafızanın ve kolektif kimliğin korunmasında önemli rol oynadığını gösterir. Bu dinamikler, demokratik değerlerin ve süreçlerin mekânsal düzenlemeler aracılığıyla nasıl desteklenebileceğini açıkça ortaya koyar (Arendt, 1958, 2011; Habermas, 1989, 2014; Negt ve Kluge, 1993, 2018; Young, 2000; Fraser, 1990).

yaklaşımı, kamusal alanın canlılığını ve mekânsal demokrasiyi odağına alarak sürdürülebilir insani kalkınmayı hedefleyen kuramsal bir zemin sunar.

4. Katılımcı Tasarım Yaklaşımları ve Mekânsal Demokrasi

Katılımcı tasarım yaklaşımları, genellikle saha çalışmalarında işlevsellik ve kullanıcı odaklı tasarım süreçleriyle değerlendirilir (Sanoff, 2000).¹³ Bu yaklaşımlarla geliştirilen farklı çerçevelerdeki katılımcı uygulama pratiklerinin tümü tek bir şemsiye altında toplanır. Katılımcı tasarım, mimarlık ile şehircilik alanında önemli katkılar sağlar. Kullanıcıların doğrudan katılımı, ürün veya hizmetin gerçek ihtiyaçlara uygun olmasını sağlar (Luck, 2007), kullanıcı geri bildirimleri ise yenilikçi ve işlevsel çözümler üretir (Sanders ve Stappers, 2008). Farklı sosyal ve kültürel grupların görüşlerini değerlendiren bu yaklaşım, tasarım kararlarının demokratik bir şekilde alınmasını sağlar (Arnstein, 1969) ve kullanıcıların tasarım sürecine aktif katılımı, ürün veya hizmetin benimsenmesini kolaylaştırır (Bødker, 1996). Ayrıca, farklı deneyimlere sahip kullanıcıların katılımıyla, empati ve çeşitliliği artırır (Simonsen ve Robertson, 2013).

Katılımcı tasarım, mekânsal demokrasiyi kapsayıcılık ve erişilebilirlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, yerel bilgi ve deneyim aktarımı ile toplumsal bağlılık ve sahiplenme bağlamında destekler (Healey, 2006). Örneğin, kamusal mekânların tüm toplum kesimlerine eşit şekilde erişilebilir olması gerektiği vurgulanır (Gehl, 2011) ya da tekerlekli sandalye kullananlar için erişilebilir yollar oluşturulur (Talen, 2002). Kamusal mekânların yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirliğin önemi vurgulanır (Forester, 1989), yerel bilgi ve deneyim kullanılarak kamusal mekânların gerçek ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanması sağlanır (Friedmann, 1987, 2011). Katılımcı tasarım, toplumun mekânlara olan bağlılığını ve sahiplenme duygusunu güçlendirir, bu da mekânların sürdürülebilirliğini artırır (Whyte, 1980).¹⁴

Kullanıcıların doğrudan katılımını teşvik eden katılımcı tasarım yaklaşımının uygulandığı örneklerde, tasarım sürecinin etkili sonuçlar sağladığı görülmektedir (Spinuzzi, 2005). Bu yaklaşımın benimsenmesi, daha sürdürülebilir ve toplumsal olarak adil bir geleceğe yönelik önemli bir adımdır. Ancak mekânsal tasarımın yalnızca kullanıcı ihtiyaçlarını dikkate almak yerine, demokrasi normlarını da yansıtan bir bakış açısıyla ele alınması, katılımcı tasarım yaklaşımlarına kamusalılığı ve demokrasiyi merkezine alan farklı yöntemler kazandırabilir (Friedmann, 1992, 2011; Healey, 2006; Forester, 1989). Bu bakış açısı, mimari mekânsal tasarım yaklaşımlarının kamusalılığı canlandırma potansiyelini yalnızca kamusal mekânlar özelinde değil, aynı zamanda bu potansiyeli taşıyan sosyal donatılar bağlamında da değerlendirmelerini mümkün kılar. Böylelikle katılımcı tasarım, sosyal altyapı hizmeti veren farklı fonksiyon mekânlarının demokrasinin araçları olarak mekânsallaşmasında rol oynayabilir (Klinenberg, 2018; Latham ve Layton, 2019).

Tekeli'nin (2022) önemle vurguladığı gibi, katılımın yalnızca bir araç olarak değil, aynı zamanda bir "amaç" olarak ele alınması ve insanın onurlu yaşam hakkının bir parçası olarak görülmesi gerekmektedir. Katılımcı tasarımın kamusalılığı canlandırmak olarak tanımlanabilecek gerçek amacına

¹³ Katılımcı tasarım, kullanıcıların tasarım sürecine aktif katılımını teşvik eder, bu da mekânların daha işlevsel ve kullanıcı dostu olmasını sağlar. Kullanıcıların geri bildirimleri ve ihtiyaçları, tasarım sürecinin her aşamasında dikkate alınır, bu da kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayan ve onların deneyimlerine dayanan çözümler üretir. Bu yaklaşımla tasarlanan mekânlar, kullanıcıların günlük yaşamlarında daha anlamlı ve etkili bir şekilde kullanılabilir (Sanoff, 2000; Sanders ve Stappers, 2008).

¹⁴ Katılımcı tasarım, toplulukların kendi mekânsal çevreleri üzerinde söz sahibi olmalarını sağlar. Bu, yerel bilgi ve deneyimlerin tasarıma katkıda bulunmasını mümkün kılar. Mekânların daha anlamlı ve etkili kullanılmasına imkân verir. Bireylerin kamusal alanda seslerinin duyulması ve kamusal politikaların şekillendirilmesinde etkin rol almalarıyla toplumda kamusal özne bilinci gelişir. Yerel bilgi ve deneyimlerin tasarıma entegrasyonu kamusal alanın işlevselliğini ve toplumsal bağları güçlendirir. Katılımcı tasarım toplumsal adaleti ve eşitliği bir değer olarak benimsediğinde her bireyin kamu yararını öncelemesini de teşvik eder. Ayrıca, katılımcı tasarım yaklaşımları, sürdürülebilir insani kalkınmanın temel prensiplerini destekleyerek, demokrasiyi güçlendirir ve sürdürülebilirliğini artırır (Sanoff, 2000; Habermas, 1989, 2014; Fraser, 1990; Arnstein, 1969).

ulaşabilmesi için farklı perspektiflerin geliştirilmesi gerekir. Bu anlayışa göre, insanların yaşayacağı mekânların anlamlarının dışarıdan dayatılması, onurlu yaşam hakkıyla bağdaşmaz. Bu nedenle katılım, yalnızca bir araç değil, aynı zamanda bir amaç olmalıdır. Bu perspektif, katılımcı tasarımın hem demokrasi hem de insani kalkınma süreçlerinde kritik bir rol oynayabileceğini açıkça gösterir (Tekeli, 2022, s.101). Tanyeli'nin (2016, s:359) de belirttiği gibi, özgür bir siyasal özne, yani insan haklarına sahip olan ve kullanabilen özne, salt toplumsallık alanında varlık kazanmaz. Mimari araçlarla da tanımlanır. Mekânlar üzerinde iktidar kurabiliyor ve kullanabiliyorsa, kuramayan ve o iktidarı kullanamayanlara oranla kuşkusuz daha özgürdür. Bu perspektif, kamusal alanların sadece sosyal değil aynı zamanda mekânsal düzenlemelerle de güçlendirilmesi yönündeki yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini ortaya koyar (Tanyeli, 2004, 2006, 2016). Bunun için, demokrasinin mekânsallaştığı mekân dinamiklerini tartışmak gerekir. Bu mekânsal dinamiklerin kamusal alan normları bağlamındaki etkilerini ve bu normlar aracılığıyla kamusal alan nasıl canlandırabileceğini anlamak önemlidir. Mekânsallık dinamikleri ve mekânsal nitelikler, sosyal bilimlerin desteğiyle anlaşılabilir ve ölçülebilir. Kamusal alan normlarına odaklanan süreç planlamaları, mimarlık ve şehircilik alanında yenilikçi uygulamaların önünü açabilir.

Katılımcı tasarımı kentsel ve/veya yerel ölçekte ele alan ve demokrasinin mekânsallaşmasına katkı sağlayan örnekleri mevcuttur. Bu örnekler, katılımcı tasarımın potansiyellerini gözler önüne serer (Healey, 2006). Kolombiya'nın Medellin şehrinde yerel halkın katılımıyla planlanan kentsel dönüşüm projeleri, toplumsal uyumu artırmış, suç oranlarını azaltmış ve kentin yaşam kalitesini yükseltmiştir (Brand ve Dávila, 2011). Benzer şekilde, Danimarka'nın Kopenhag şehrinde yürütülen sürdürülebilir kentsel tasarım projeleri, geniş katılımlı süreçlerle gerçekleştirilmiş ve kentin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasında önemli rol oynamıştır (Gehl, 2010, 2011). Her iki şehirde de kamusal mekânların canlanmasına yönelik uygulamalar yapılmış ve bu uygulamaların kentlerin toplumsal ve çevresel hedeflerine ulaşmasında önemli rol oynadığı görülmüştür. Bu örnekler, kamusal alanın sosyal çeşitlilik, görünürlük ve katılımcılık üzerinden canlandığını varsayar. Ancak, temel hedef kamusal alanın kendisi değil, onun güçlenmesini engelleyen eşitsizlikler ve suç oranlarındaki artışlar gibi sorunları azaltmaktır. Kentsel ve yerel ölçeklerde gerçekleştirilen yaklaşımlar genellikle tümünden gelimci bir yapı arz ederken, tüme varımcı bir yaklaşımla kamusal alanın mekânsallaşma dinamiklerini hedefleyen mimari yaklaşımlar farklı bakış açıları sunar. Mimari ölçekte katılımcı tasarımın mekânsal demokrasiyi nasıl yapılandırabileceği düşüncesi yeni ufuklar açmaktadır.

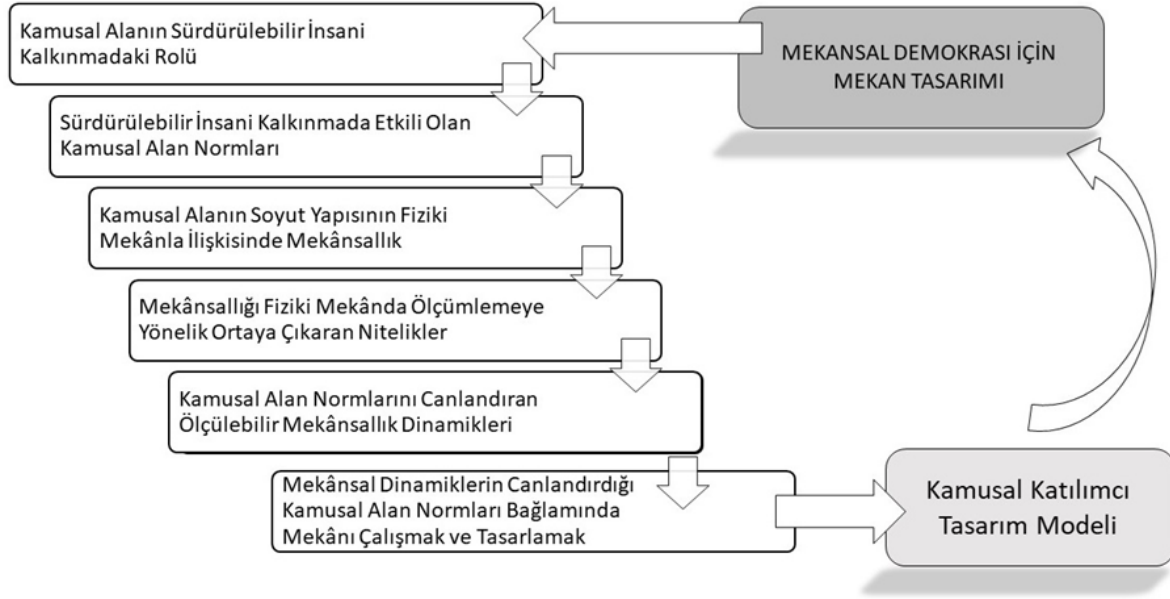
Mekânsallık ile demokrasinin kavramsal ilişkisini kamusal alan normları üzerinden ele almak, mimari ölçek ile demokrasi ilişkisine yönelik mekânsal tasarım yaklaşımlarının yapılandırılmasına olanak verir. Kamusal alanın demokrasinin kalbinde yer aldığını ve dolayısıyla mimarlık alanında katılımcı tasarım yaklaşımının da kalbinde yer alması gerektiğini anlamak önemlidir. Kamusal alanın temel özelliklerini merkeze alarak yapılandırılan bir katılımcı tasarım yaklaşımı, demokrasinin mekânsallaşabileceği fiziksel mekânların oluşturulmasını sağlar. Bu yönde planlanacak tasarım süreçlerine ihtiyaç vardır.

Toplumsal etkileşimleri, tartışmaları ve ortak karar alma mekanizmalarını kamusal alan odaklı olarak tasarımın merkezine alan "kamusal katılımcı tasarım" yaklaşımı, yerel ölçekteki dinamiklerle geliştirilerek ve yaygınlaştırılarak sürdürülebilir insani kalkınma açısından etkileyici sonuçlar doğurabilir. Kamusal alan ortamını hedefleyen katılımcı tasarım süreçlerini planlamak, kamusal alan normları doğrultusunda toplumu dâhil eden, onların ihtiyaç ve beklentilerini gözetten bir yaklaşımla mümkündür. Ancak bu, demokrasiyi güçlendirebilecek fiziki mekân tasarımları için yeterli değildir. Kamusal alan ortamı mekândan bağımsızdır; ancak bu ortamın normlarını mekânda görünür hale getirebilmek, mekânsallık dinamiklerini dikkate almakla ve bu dinamikleri kamusal alan normlarını temel alarak yapılandırmakla mümkündür. Bu yaklaşım, mimarlık ve kent ilişkisinde sürdürülebilir insani kalkınma açısından önemli ufuklar açabilir. Aşağıda bunun için örnek bir yaklaşım modeli sunulmuştur.

5. Katılımcı Tasarım Yaklaşımları ve Mekânsal Demokrasi

Önceki bölümde, katılımcı tasarım yaklaşımlarının kamusal alanların sürdürülebilir insani kalkınmadaki rolü ve mekânsal demokrasiyi destekleme potansiyeli üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, kamusal alanı odağına alarak sürdürülebilir kalkınmada etkisini artırmayı hedefleyen teorik temele dayanan modelin ana hatları sunulacaktır:

Aşağıdaki şekil (Şekil 1), makaledeki teorik çerçeveden modelin oluşturulmasına kadar izlenen süreci ve geçilen aşamaları özetlemektedir:

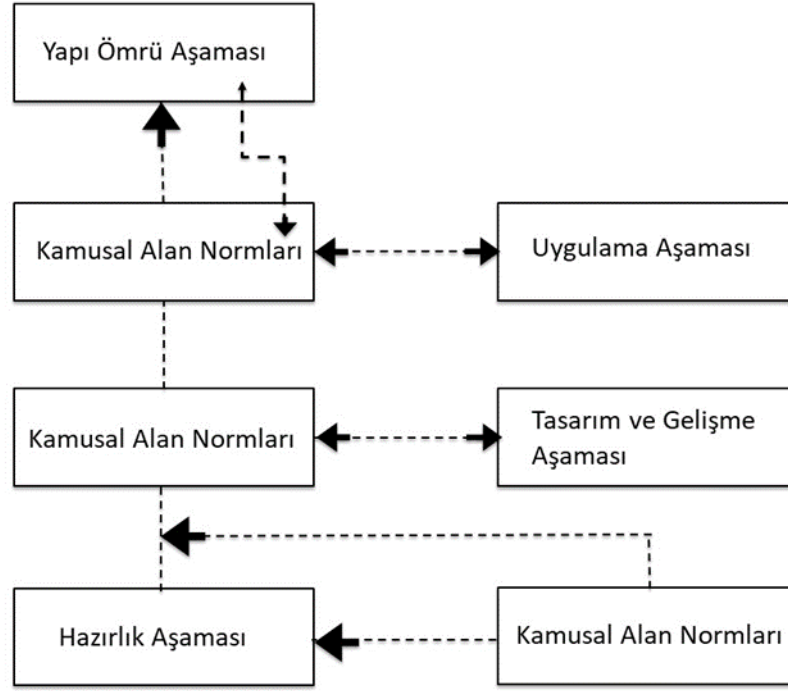
Şekil 1. Kamusal Katılımcı Modelin Teorik Gelişim Çerçevesi

Kamusal katılımcı tasarım yaklaşımının amaçlarını göz önünde bulundurarak; hazırlık, tasarım, gelişme ve uygulama ile yapı ömrü olarak belirlenecek dört temel aşamada mekânsallık dinamikleri tematik gruplar olarak temel alınarak kamusal alan normlarının nasıl güçlendirilebileceği araştırılacaktır. Elde edilen verilere göre üst etap planlaması yapılabilir.

Acedo ve arkadaşlarının (2017) çalışması, yer duygusu ve sosyal sermaye kavramlarını mekânsal bağlamda inceleyerek, bu kavramların şehir planlamasında nasıl kullanılabileceğini göstermişlerdir. Bu çalışma, kamusal alan normlarının mekânsal dinamikler bağlamındaki etkilerinin analiz edilebilmesinde önemli bir yöntemsel çerçeve sunmaktadır (Acedo vd., 2017).¹⁵

Şekil 2'deki şematik temsil önerilen 'Kamusal Katılımcı Tasarım' yaklaşımının ana aşamalarını ve bileşenlerini özetlemektedir. Bu görsel araç sürdürülebilir insani kalkınma bağlamında mekânsal dinamiklerin ve kamusal alan normlarının entegrasyonunu içeren süreçlerin genel bir görünümünü sunar.

¹⁵ Acedo ve arkadaşlarının (2017) çalışması, yer duygusu ve sosyal sermaye kavramlarını mekânsal bağlamda inceleyerek, bu kavramların şehir planlamasında nasıl kullanılabileceğine dair metodolojik bir çerçeve sunmaktadır. Bu çalışma, coğrafya ve şehircilik alanlarında mekânsallık kavramının entegrasyonu için bir model oluştururken, vatandaşların şehirdeki yerlerle ve bu yerlerdeki ilişkilerle olan bilişsel, duygusal ve davranışsal etkileşimlerini analiz etmektedir. Böylece, kamusal alan normlarının mekânsal dinamikler bağlamındaki etkilerini anlamak için zengin bir perspektif sağlar.

Şekil 2. Kamusal Katılımcı Model Etapları

Teorik bağlamda ele alınabilecek kamusal alan normlarını canlandırmaya yönelik uygulanabilecek yöntemleri her bir tematik grupta her etap için ayrı ayrı belirlemek tasarım modelinin genel çerçevesini ortaya çıkarır. Tematik gruplar, makalenin temel kavramlarını ve teorik çerçevesini daha sistematik bir şekilde incelemeyi sağlar.

Tematik grupların her birisinde kamusal alanı canlandırma potansiyeli olan normlar kapsamlı bir teorik çerçevede ele alındıklarında Tablo 11'i oluşturulabilmek mümkün olmaktadır.

Tablo 11. Tematik Gruplarda Kamusal Alan Normları

Tematik gruplar	Araştırılan Kamusal Alan Normları											
	Politik Ortam	Öğrenme Ortamı	Eleştirel Ortam	İfade Özgürlüğü	Toplanma ve Örgütlenme	Görünürlük	Farklılıkların Birlikteliği	Çeşitlilik	Deneyim Aktarımı/Deneyim	Eylemsellik/Düşünsel Performatif Eylem	Üretkenlik	Kamu Yararı
Yer Duygusu	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Aidiyet	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Öznellik	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
İlişkisellik/Diyalog	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Bellek ve Hatırlama	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Not: Bu tablo için aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır: Arendt (1958, 2011, 2017), Habermas (1989, 2014), Negt ve Kluge (1993, 2018).

Farklı uygulamalarda, yerel örüntüdeki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıya bağlı olarak, bu model için Tablo 11'de mekânsallık dinamiklerini temel olarak belirlenen tematik gruplar sabit kalmakla

beraber, bu tematik gruplarda dikkate alınması önerilen kamusal alan normlarının farklılaşması mümkündür. Hazırlık aşamasındaki bulgular hangi normların sağlanabildiği ve hangilerinin canlandırılabilceğine, ne tür kısıtlar olduğuna dair bir sonraki tasarım aşaması için veriler sağlayacaktır. Aynı şekilde tasarım aşaması da uygulama ve gelişim aşamasına, bu aşama da yapı ömrü aşamasına yönelik olarak veriler sunar. Her bir etaba yönelik verilerin değerlendirilmesiyle oluşturulan üst etaplar yerele özel kamusal alanı canlandırabilecek farklı uygulama yöntemlerinin geliştirilmesini ve çeşitlendirilmesini sağlayabilir.

Hazırlık, tasarım, gelişme ve uygulama ile yapı ömrü aşamalarındaki tematik gruplar ve bu gruplara bağlamında irdelenebilecek kamusal alan normları dikkate alınarak uygulanacak yaklaşımlar, aşağıdaki Tablo 12’de genel bir çerçevede özetlenmiştir.

Tablo 12. Tematik Gruplar, Kamusal Alan Normları ve Uygulama Araçları

Tematik Grup	Mekânsallık Dinamikleri	İlgili Kamusal Alan Normları	Araştırma Yöntemleri	Ömek Uygulama Araçları
Yer Duygusu	Yer Duygusu	<i>Politik Ortam, Öğrenim Ortam, Eleştirel Ortam, İfade Özgürlüğü, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü, Görünürlük, Farklılıkları Birlikteliği, Çeşitlilik, Deneyim Aktarımı/Deneyim Birikimi, Eylemsellik/Düşünsel Performatîf Eylem, Üretkenlik, Kamu Yaran</i>	Mekânsal analitik yöntemler, yerel halkla yapılan derinlemesine görüşmeler ve anketler.	i) Topluluk forumları ve kamusal tartışma platformları oluşturmak, ii) Eğitim programları, seminerler ve atölyeler düzenlemek, iii) Parklar, rekreasyon alanları ve spor tesisleri oluşturmak, iv) Açık hava sanat galerileri, duvar resimleri ve performans sahneleri oluşturmak
Aidiyet	Aidiyet	<i>Politik Ortam, Öğrenim Ortam, Eleştirel Ortam, İfade Özgürlüğü, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü, Görünürlük, Farklılıkları Birlikteliği, Çeşitlilik, Deneyim Aktarımı/Deneyim Birikimi, Eylemsellik/Düşünsel Performatîf Eylem, Üretkenlik, Kamu Yaran</i>	Etnografik çalışmalar, katılımcı gözlem ve topluluk anketleri.	i) Topluluk forumları ve kamusal tartışma platformları oluşturmak, ii) Ortak projeler yürüterek ekip çalışma alanları yaratmak, iii) Tasarım süreçlerine farklı toplumsal grupların katılımını sağlamak, iv) Çeşitli grupların ifade edebildiği etkinlikler düzenlemek
Öznellik	Öznellik	<i>Politik Ortam, Öğrenim Ortam, Eleştirel Ortam, İfade Özgürlüğü, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü, Görünürlük, Farklılıkları Birlikteliği, Çeşitlilik, Deneyim Aktarımı/Deneyim Birikimi, Eylemsellik/Düşünsel Performatîf Eylem, Üretkenlik, Kamu Yaran</i>	Bireysel hikaye anlatımı, açık mikrofon etkinlikleri, öznel deneyimlerin analizi.	i) Açık mikrofon etkinlikleri düzenlemek ii) Bireysel projeler üretmek ve çalışmalara katılmak iii) Kendi kendine öğrenme ve ifade etkinlikleri düzenlemek
İlişkisel/Diyalog	İlişkisel/Diyalog	<i>Politik Ortam, Öğrenim Ortam, Eleştirel Ortam, İfade Özgürlüğü, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü, Görünürlük, Farklılıkları Birlikteliği, Çeşitlilik, Deneyim Aktarımı/Deneyim Birikimi, Eylemsellik/Düşünsel Performatîf Eylem, Üretkenlik, Kamu Yaran</i>	Müzakere ve diyalog atölyeleri, topluluk forumları, sosyal medya analizleri.	i) Diyalog ve etkileşim etkinlikleri düzenlemek ii) Farklı gruplar arasında diyalog ve etkileşimi teşvik etmek iii) Topluluk katılım ve işbirliği projeleri geliştirmek
Bellek ve Hatırlama	Bellek ve Hatırlama	<i>Politik Ortam, Öğrenim Ortam, Eleştirel Ortam, İfade Özgürlüğü, Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü, Görünürlük, Farklılıkları Birlikteliği, Çeşitlilik, Deneyim Aktarımı/Deneyim Birikimi, Eylemsellik/Düşünsel Performatîf Eylem, Üretkenlik, Kamu Yaran</i>	Tarihsel belge analizi, bellek çalışmaları, toplumsal hafıza projeleri.	i) Bellek çalışmaları düzenlemek ii) Toplumsal hafızayı ve geçmişin anılarını canlı tutma etkinlikleri iii) Tarihsel bellek projeleri geliştirmek

Not: Bu tablo aşağıdaki kaynaklardan teorik olarak yararlanılarak oluşturulmuştur: Arendt (1958, 1963, 2011, 2014), Cresswell (2004), Daly (1996), Dewan (2009), Fraser (1997), Gehl (2011), Habermas (1989, 2014), Halbwachs (2016, 2018), Harvey (1989, 2000, 2006, 2019), Jacobs (1961), Lefebvre (1991, 2014), Massey (1984, 1994, 1995, 2013), Nora (2006), Putnam (2000), Sen (1999), Soja (1996, 2003, 2010, 2014), Timur (2017), Tuan (1977), UNDP (1994), UNDP (1997), Young (1990).

Tablo 12, mekânsallık dinamiklerinin çeşitli kamusal alan normlarıyla nasıl ilişkili olduğunu ve bu normlara yönelik hangi uygulamaların gerçekleştirilebileceğini göstermektedir. Bu ilişki, mekânsal tasarımın sosyal ve politik boyutlarını anlamak ve teorik çerçevenin pratik uygulamalara nasıl

dönüştürülebileceğini somutlaştırabilmek için önemli ve gereklidir (Harvey, 1989, 2000, 2019; Massey, 1994, 2013; Soja, 2010; Arendt, 1958, 2014; Nussbaum, 2000).

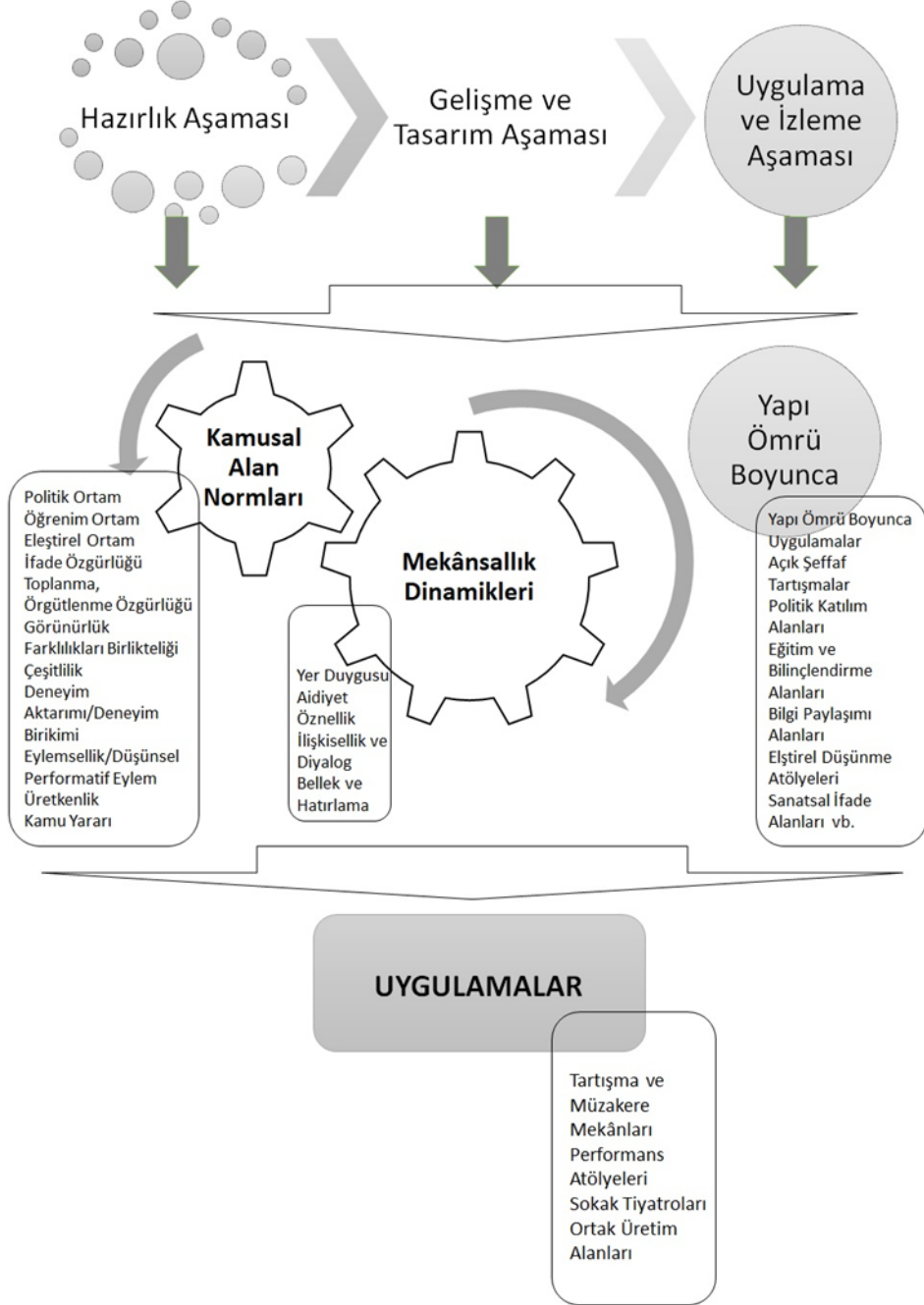
Uygulama araçlarının kamusal alan normlarını dikkate alacak ne tür farklı uygulama yöntemleriyle zenginleştirilebileceği Tablo 13'te gösterilmektedir. Tablo 13, her kamusal alan normunun canlanmasında etkili olabilecek farklı yöntemleri ve uygulama araçlarını özetler. Bu, modelin pratikte daha geniş bir etki yaratmasını sağlamak için çeşitli yaklaşımlar sunar.

Tablo 13. Tematik Gruplarda İlgili Kamusal Alan Normlarına Yönelik Uygulamalar

Hazırlık-Tasarım-Uygulama ve Gelişme- Yapı Ömrü Etapları	
Tematik Gruplarda İlgili Kamusal Alan Normlarına Yönelik Uygulamalar	
Kamusal Alan Normları	Tasarım Sürecindeki Önerilen Uygulamalar
Politik Ortam	i) Topluluk forumları ve kamusal tartışma platformları oluşturmak ii) Politik etkinlikler ve kampanyalar için meydanlar ve salonlarda etkinlikler planlamak
Öğretici Ortam	i) Eğitim programları, seminerler ve atölyeler düzenlemek ii) Kütüphaneler, eğitim merkezleri ve bilgi kioskları oluşturmak
Eleştirel Ortam	i) Eleştirel düşünme atölyeleri düzenlemek ii) Açık tartışma mekanları oluşturmak iii) Toplum merkezleri oluşturmak iv) Parkları, rekreasyon alanlarını ve spor tesislerini etkinlikler için kullanıma açmak
İfade Özgürlüğü	i) Açık hava sanat galerileri, duvar resimleri ve performans sahneleri oluşturmak ii) Açık mikrofon etkinlikleri düzenlemek
Toplanma, Örgütlenme Özgürlüğü	i) Meydanları, amfileri ve çok amaçlı salonları etkinlikler için kullanıma açmak ii) Toplulukların örgütlenmesine olanak sağlayan ofisler ve toplantı salonları oluşturmak
Görünürlük	i) Festivaller, sergiler ve etkinlikler düzenlemek ii) Marjinal grupların kendilerini ifade edebileceği mekanlar sağlamak
Farklılıkları Beraberliği	i) Farklı kültürel grupların bir araya geldiği etkinlikler düzenlemek ii) Ortak projeler yürütebilecek çalışma alanları oluşturmak
Çeşitlilik (İkna Odaklılık)	i) Farklı görüşlerin ifade edildiği tartışmalar ve paneller düzenlemek ii) Tasarım sürecine farklı toplumsal grupların katılımını sağlamak
Çoğulculuk (Uzlaşmacılık)	i) Uzlaşma çalıştayları ve çatışma çözme eğitimleri düzenlemek ii) Farklı toplulukların birlikte çalışabileceği projeler geliştirmek
Deneyim Aktarımı	i) Hikâye anlatma etkinlikleri düzenlemek ii) Bellek çalıştayları düzenlemek
Deneyim Birikimi	i) Dijital arşivler ve platformlar oluşturmak ii) Anı defterleri ve projeler tasarlamak
Eylemsellik/Düşünsel Performatif Eylem	i) Performans sanatları atölyeleri ve etkinlikler düzenlemek ii) Sokak tiyatroları organize etmek iii) "Benim Komşum Tiyatro" gibi uygulamalar gerçekleştirmek iv) Kara kutu sahne formunu yerel örüntüye kazandırmak
Üretkenlik	i) Atölyeler, zanaat pazarları ve topluluk bahçeleri oluşturmak ii) Mahalli pazarlara entegre üretim ortamları geliştirmek iii) Kara kutu sahne formunu yerel örüntüye kazandırmak iv) Sosyal girişim projeleri geliştirmek
Kamuoyu Oluşturma	i) Medya kampanyaları düzenlemek ii) Bilgilendirici bültenler yayımlamak ve yerel idarelerin rol almasını sağlamak

Tasarım ve uygulama sonrası aşama, yapının yaşam ömrü boyunca kamusal alanı canlandıran etkilerin barındırılması ve canlı kamusalığın devamlılığı için kritik öneme sahiptir. Bu aşama, mekânsallık dinamiklerinin sürekliliğini ve güçlenmesini destekleyerek, kamusal alan normlarının da canlı kalmasını sağlar. Kamusal alanın sürdürülebilirliği, toplumun aktif katılımı, çeşitlilik, eğitim ve bellek gibi unsurların korunması ve geliştirilmesi ile mümkündür. Bu, aynı zamanda sosyal sermayenin güçlendirilmesini ve toplumsal refahın artırılmasını sağlar. Modelin uygulanması, uzun vadede daha demokratik ve sürdürülebilir toplumlar yaratmaya katkıda bulunabilir.

Modelin detaylı açıklamasının ardından, aşağıda yer alan Şekil 3'deki şematik temsil, önerilen 'Kamusal Katılımcı Tasarım' yaklaşımının ana aşamalarını ve bileşenlerini özetlemektedir. Bu görsel araç, sürdürülebilir insani kalkınma bağlamında mekânsal dinamiklerin ve kamusal alan normlarının entegrasyonunu içeren süreçlerin genel bir görünümünü sunar.

Şekil 3. Mekânsallık Dinamikleri ve Kamusal Alan Normları ile İlişkili Süreçler ve Uygulamalar

Kamusal katılımcı tasarım modeli kapsamında, mekânsal dinamiklerin canlandırdığı kamusal alan normlarını belirlemek ve bu normların etkilerini güçlendirmek için temsil ötesi yaklaşımlar ve niteliksel ölçümleme yöntemleri kullanılmalıdır (Cresswell, 2013; Uysal ve Güngör, 2016). Bu yaklaşımlar, mekânların anlam, hatıra, umut, beklenti ve korku gibi insanın öznel yönlerine odaklanarak, kamusal alanların kullanıcı deneyimlerini derinlemesine analiz etmeyi mümkün kılar.

Ancak, kamusal alanın sosyal ve politik boyutlarını da dikkate almak amacıyla, sosyal ve ekonomik eleştirel yaklaşımları ele alan teorisyenlerin ölçüm yöntemlerini içeren hibrit bir yöntem önerilmektedir. Lefebvre'in mekânsal pratikler teorisi, Harvey'in mekânsal adalet yaklaşımı ve Soja'nın üçüncü mekân kavramı, bu hibrit yöntemin temel bileşenleridir. Bu yaklaşımlar, kamusal alan normlarının sosyal ve politik etkilerini ölçümleyerek mekânsal dinamiklerin kamusal alanlar üzerindeki etkisini kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi sağlar. Örneğin, New York'taki High Park'ın sosyal etkilerini inceleyen çalışmalar ve Londra'daki King's Cross yenileme projesini değerlendiren araştırmalar, kamusal mekânların sosyal ve politik boyutlarının nasıl ölçümlenebileceğine dair değerli örnekler sunmaktadır (Lindsey, 2012; Smith, 2015).

Tablo 14: Hibrit Yöntem Önerisi

Yaklaşım	Açıklama	Örnek Teorisyenler ve Uygulamalar
Temsil Ötesi ve Niteliksel	Mekânların yalnızca fiziksel temsillerini değil, kullanıcıların deneyimlerini, duygularını ve kişisel anlamlarını dikkate alır. Mekânların insanların günlük yaşamlarında nasıl deneyimlendiğini ve bireysel ve toplumsal kimlikler üzerindeki etkilerini inceler.	Cresswell (2013); Seamon (2018); Tuan (1977); Uysal ve Güngör (2016)
Sosyal ve Ekonomik Eleştirel	Sosyal ve politik boyutları dikkate alarak, kamusal alan normlarını, mekânsal adaleti ve mekânsal pratikleri analiz eder. Bu yaklaşım, kamusal alanların sosyal etkileşimleri, toplumsal eşitsizliklerin mekânsal dağılımı ve demokratik süreçlerle olan ilişkisini inceler.	Acedo vd. (2017); Harvey (2008); Lefebvre (1991); Massey (1994); Soja (2010)
Hibrit Yöntem	Temsil Ötesi ve Sosyal/Eleştirel yaklaşımların birleşimi, kamusal alan normlarını ölçümler. Bu yaklaşım, mekânların hem öznel deneyimlerini hem de sosyal ve politik etkilerini bütünsel bir şekilde analiz etmeyi hedefler.	Kombinasyon

Not: Hibrit yöntem, temsil ötesi ve sosyal ve ekonomik eleştirel yaklaşımların bir kombinasyonu olarak, kamusal alan normlarının sosyal ve politik etkilerini ölçümlemeyi hedeflemektedir.

Önerilen 'kamusal katılımcı tasarım' modeli, mekânsallık dinamikleri ve kamusal alan normlarını entegre ederek, sürdürülebilir insani kalkınmaya katkıda bulunacak yenilikçi bir yaklaşım sunmaktadır. Bu modelin uygulanabilirliği, saha çalışmaları ve sosyal bilimler destekli araştırmalarla test edilip geliştirilebilir. Katılımcı tasarım süreçlerinin, demokratik değerlerin güçlendirilmesi ve toplumsal refahın artırılması açısından nasıl somut sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Aşağıda sunulan sonuç bölümü, bu modelin potansiyel etkilerini ve uygulanabilirliğini daha geniş bir perspektifte değerlendirmektedir.

SONUÇ:

Bu makale, sürdürülebilir insani kalkınmanın sağlanmasında kamusal alanların mekânsallığı ve bu alanların demokrasiyi nasıl destekleyebileceği üzerine odaklanmaktadır. Özellikle, mekânsallık dinamikleri ile kamusal alan normları arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, katılımcı tasarım süreçlerinin nasıl yapılandırılabilirliğini ve bu süreçlerin sürdürülebilir insani kalkınmaya nasıl katkıda bulunabileceğini incelemiştir. Elde edilen bulgular ve önerilen model, mimarlık ve şehircilik disiplinlerinde yenilikçi yaklaşımlar sunmaktadır.

Makale boyunca ele alınan mekânsallık dinamikleri (yer duygusu, aidiyet, öznellik, ilişkisellik/diyalog, bellek ve hatırlama) kamusal alan normlarının (kamu yararı, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, eleştirel ortam, öğretici ortam, görünürlük, çeşitlilik, deneyim aktarımı) güçlendirilmesinde

kritik öneme sahiptir. Bu dinamikler, kamusal alanların canlılığını artırarak demokratik süreçlerin etkinliğini ve toplumun katılımını güçlendirmektedir.

Önerilen "kamusal katılımcı tasarım" modeli, mekânsallık dinamiklerini ve kamusal alan normlarını dikkate alarak, katılımcı süreçler aracılığıyla sürdürülebilir insani kalkınmaya katkıda bulunacak fiziki mekân tasarımlarını hedeflemektedir. Modelin uygulanabilirliği, saha çalışmaları ve sosyal bilimler destekli uygulamalarla test edilip geliştirilebilir. Bu yaklaşım, mekânsal tasarım süreçlerine katılımı artırarak, toplumsal ve bireysel refahın yükseltilmesine yönelik somut adımlar atılmasını sağlayacaktır.

Modelin uygulanmasında, mekânsal dinamiklerin canlandırdığı kamusal alan normlarını belirlemek ve bu normların etkilerini güçlendirmek için hibrit bir yöntem kullanılmalıdır. Bu yöntem, temsil ötesi yaklaşımlar ve niteliksel ölçümlene yöntemleri ile Marksist ve postmodern teorisyenlerin sosyal ve politik boyutları dikkate alan ölçüm yöntemlerini bir araya getirir (Cresswell, 2013; Uysal ve Güngör, 2016). Bu yaklaşım, kullanıcı deneyimlerini derinlemesine analiz etmeyi ve tasarım süreçlerini kamusalılığı canlandırmaya daha duyarlı hale getirmeyi mümkün kılar. Acedo ve arkadaşlarının (2017) çalışması, yer duygusu ve sosyal sermaye kavramlarının mekânsal analizleri, kamusal alan normlarının belirlenmesi ve geliştirilmesinde nasıl bir yöntem kullanılabileceğine dair önemli bulgular sunarak, bu yaklaşımı desteklemektedir.

Modelin uygulanması sırasında yerel sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamların dikkate alınması, modelin etkinliğini artırmak için önemlidir. Bu bağlamda, her bir tematik grup için belirlenen kamusal alan normları, yerel koşullara uyarlanarak çeşitlendirilebilir. Yerel örüntülerdeki farklılıklar, katılımcı tasarım süreçlerinin esnekliğini artırarak modelin geniş bir yelpazede uygulanabilirliğini destekler. Yerel uyarlamaların, kamusal alan canlılığını ve sürdürülebilir insani kalkınmaya olan katkıları olumlu yönde etkileyebileceği öngörülmektedir.

Bu makalenin kuramsal katkıları, kamusal alan ve mekânsallık arasındaki ilişkinin derinlemesine incelenmesi ve bu ilişkinin sürdürülebilir insani kalkınma açısından önemini vurgulanmasıdır. Uygulamalı katkıları ise, önerilen "kamusal katılımcı tasarım" modelinin, fiziki mekân tasarımlarında demokratik ve sürdürülebilir yaklaşımların nasıl entegre edilebileceğine dair somut yöntemler sunmasıdır. Bu model, mimarlık ve şehircilik alanlarında yenilikçi uygulamalar geliştirilmesine olanak tanır.

Gelecekteki araştırmalar, önerilen modelin farklı mekânsal ve toplumsal bağlamlarda uygulanabilirliğini test etmeye yönelik saha çalışmalarıyla genişletilebilir. Bu çalışmalar, modelin esnekliğini ve farklı kültürel ve sosyal yapılar içinde nasıl adapte edilebileceğini değerlendirmelidir. Ayrıca, teknolojik gelişmelerin ve dijital araçların bu süreçlerde nasıl kullanılabileceği üzerine araştırmalar da önemlidir.

Sonuç olarak, bu makale, kamusal alanların mekânsallığının sürdürülebilir insani kalkınma üzerindeki kritik rolünü vurgulamaktadır. Önerilen 'kamusal katılımcı tasarım' modeli, mekânsal ve demokratik süreçlerin entegrasyonunu sağlayarak, toplumsal katılımı ve refahı artırmayı hedeflemektedir. Bu modelin geniş çapta benimsenmesi, daha adil, katılımcı ve sürdürülebilir şehirler yaratma hedefi doğrultusunda potansiyel bir adım olarak değerlendirilebilir. Makale, akademisyenler, tasarımcılar, planlamacılar ve politika yapıcılar için yeni bakış açıları ve uygulama stratejileri sunmaktadır. Gelecekteki çalışmalar, bu kuramsal çerçevenin pratikte nasıl hayata geçirilebileceğini ve hangi somut sonuçların elde edilebileceğini daha derinlemesine araştırmalıdır.

Ek olarak, böyle bir tasarım modeli, sosyal donatı olarak sınıflandırılan kentsel planlama araçları bağlamında kamusalılığı canlandıran ve sosyal sermayeyi güçlendiren sosyal altyapı unsurlarının belirlenmesine ve bu donatılar kapsamında farklı mekânsal araçların yapılandırılmasına olanak

sağlayabilir. Bu yaklaşımın, sosyal sermayenin artırılmasına ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine yönelik bir potansiyel sunduğu ve sürdürülebilir insani kalkınmaya katkıda bulunabileceği öngörülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

KAYNAKÇA:

- Acedo, A., Painho, M., ve Casteleyn, S. (2017). Place and city: Operationalizing sense of place and social capital in the urban context. *Transactions in GIS*, 21(3), 503-520. <https://doi.org/10.1111/tgis.12282>
- Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M., Jacobson, M., Fiksdahl-King, I., ve Angel, S. (1977). *A pattern language: Towns, buildings, construction*. Oxford University Press.
- Anand, S. ve Sen, A. (2000). Human development and economic sustainability. *World Development*, 28(12), 2029-2049. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(00\)00071-1](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(00)00071-1)
- Arendt, H. (1958). *The human condition*. University of Chicago Press.
- Arendt, H. (1963). *On revolution*. Viking Press.
- Arendt, H. (2011). *İnsanlık durumu*. İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2014). *Vita activa: The human condition*. Piper.
- Arendt, H. (2017). *Devrim Üzerine*. İletişim Yayınları.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Barbier, E. B. (1987). The concept of sustainable economic development. *Environmental Conservation*, 14(2), 101-110. <https://doi.org/10.1017/S0376892900011449>
- Berktaş, F. (2012). *Dünyayı bugünde sevmek (Hannah Arendt'in politika anlayışı)*. Metis Yayınları.
- Bødker, S. (1996). Creating conditions for participation: Conflicts and resources in systems design. *Human-Computer Interaction*, 11(3), 215-236. https://doi.org/10.1207/s15327051hci1103_2
- Brand, P. ve Dávila, J. D. (2011). Mobility innovation at the urban margins: Medellín's Metrocables. *City*, 15(6), 647-661. <https://doi.org/10.1080/13604813.2011.609008>
- Brundtland, G. H. (1987). *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Oxford University Press.
- Buttimer, A. (1980). Home, reach, and the sense of place. In A. Buttimer ve D. Seamon (Eds.), *The human experience of space and place* (pp. 166-187). Croom Helm.

- Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T., ve Oc, T. (2010). *Public Places Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. Routledge.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G. ve Stone, A. M. (1992). *Public space*. Cambridge University Press.
- Costanza, R., d'Arge, R., de Groot, R., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., Belt, M. van den. (1997). The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Nature*, 387(6630), 253-260. <https://doi.org/10.1038/387253a0>
- Cresswell, T. (2004) *Place: A Short Introduction*. . Wiley-Blackwell.
- Cresswell, T. (2013). *Geographic thought: A critical introduction*. Wiley-Blackwell.
- Daly, H. E. (1996). *Beyond growth: The economics of sustainable development*. Beacon Press.
- Dewan, H. (2009). Re-defining sustainable human development to integrate sustainability and human development goals. *The International Journal of Environmental, Cultural, Economic and Social Sustainability*, 5(4), 147-162.
- Dovey, K. (2010). *Becoming places: Urbanism/Architecture/Identity/Power*. Routledge.
- Dryzek, J. S. (1997). *The politics of the earth: Environmental discourses*. Oxford University Press.
- Forester, J. (1989). *Planning in the face of power*. University of California Press.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text*, 25/26, 56-80. <https://doi.org/10.2307/466240>
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. Routledge.
- Friedmann, J. (1987). *Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action*. Princeton University Press.
- Friedmann, J. (1992). *Empowerment: The Politics of Alternative Development*. Blackwell.
- Friedmann, J. (2011). *Insurgencies: Essays in planning theory*. Routledge.
- Fu, H., Liu, J., Dong, X., Chen, Z. ve He, M. (2024). Evaluating the Sustainable Development Goals within spatial planning for decision-making: A major function-oriented zone planning strategy in China. *Land*, 13(3), 390. <https://doi.org/10.3390/land13030390>
- Fung, A., ve Wright, E. O. (2001). Deepening democracy: Innovations in empowered participatory governance. *Politics & Society*, 29(1), 5-41.
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Island Press.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space*. Island Press.
- Goodland, R. (1995). The concept of environmental sustainability. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 26, 1-24. <https://doi.org/10.1146/annurev.es.26.110195.000245>

- Gürallar, N. (2009). Kamu - Kamusal Alan - Kamu Yapıları - Kamusal Mekân: Modernite Öncesi ve Sonrası için Bir Terminoloji Tartışması. *Mimarlık Dergisi*, (350). Erişim adresi: <http://mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&dergisayi=364&recid=2230>
- Habermas, J. (1985). *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society*. Beacon Press.
- Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere*. MIT Press.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. MIT Press.
- Habermas, J. (2014). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*. İletişim Yayınları.
- Healey, P. (2006). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Macmillan International Higher Education.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. Pinhan Yayıncılık.
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity*. Blackwell.
- Harvey, D. (2000). *Spaces of hope*. Edinburgh University Press.
- Harvey, D. (2006). *Umut Mekanları*. Metis Yayınları
- Harvey, D. (2019). *Postmodernliğin Durumu*. Metis Yayınları
- Harvey, D. (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso.
- Healey, P. (2006). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies* (2nd ed.). Macmillan International Higher Education.
- Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. Cambridge University Press.
- Johnston, R., Jones, K. ve Manley, D. (2016). *Space scale and political worlds: Exploring the geographies of political analysis*. Taylor & Francis.
- Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people: How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. London: Penguin.
- Latham, A. ve Layton, J. (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Wiley*, 1-15. <https://doi.org/10.1111/gec3.12444>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. Sel Yayıncılık
- Lindsey, G. (2012). Use of urban greenways: Insights from Indianapolis. *Landscape and Urban Planning*, 68(2-3), 219-232.
- Luck, R. (2007). Learning to talk to users in participatory design situations. *Design Studies*, 28(3), 217-242. <https://doi.org/10.1016/j.destud.2007.02.002>

- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2-3), 185-197. <https://doi.org/10.1080/13604810902982177>
- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*. Routledge.
- Marques, B., Freeman, C., Carter, L., ve Zari, M. P. (2020). Sense of place and belonging in developing culturally appropriate therapeutic environments: A review. *Societies*, 10(4), 83. <https://doi.org/10.3390/soc10040083>
- Massey, D. (1984). *Spatial divisions of labour: Social structures and the geography of production*. Macmillan.
- Massey, D. (1994). A global sense of place. In D. Massey (2005). *For space* (pp. 59-85). SAGE OE Publications.
- Massey, D. (1995). *Spatial divisions of labour: Social structures and the geography of production* (2nd ed.). Routledge.
- Massey, D. (2005). *For space*. SAGE Publications.
- Massey, D. (2013). *Space, place and gender*. Polity Press.
- Meadowcroft, J. (2004). Deliberative democracy. *Environmental Politics*, 13(2), 335-348. <https://doi.org/10.1080/0964401042000209629>
- Mendel, M. (2019). The spatial ways democracy works: On the pedagogy of common places. *Research in Education*, 103(1), 5-18. <https://doi.org/10.1177/0034523719839743>
- Negt, O. ve Kluge, A. (1993). *Public sphere and experience: Toward an analysis of the bourgeois and proletarian public sphere*. University of Minnesota Press.
- Negt, O. ve Kluge, A. (2018). *Kamusallık ve tecrübe*. Notabene.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Nussbaum, M. C. (2000). *Women and human development: The capabilities approach*. Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Belknap Press.
- Pearce, D. W., Markandya, A., ve Barbier, E. B. (1989). *Blueprint for a Green Economy*. Earthscan.
- Perez-Gomez, A. (2016). *Attunement: Architectural Meaning after the Crisis of Modern Science*. MIT Press.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Redclift, M. (1987). *Sustainable development: Exploring the contradictions*. Routledge.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
- Sachs, J. D. (1999). *Globalization and the Human Condition*. Worldwatch Institute.

- Sandercock, L. (1998). *Towards cosmopolis: Planning for multicultural cities*. John Wiley & Sons.
- Sanders, E. B.-N. ve Stappers, P. J. (2008). Co-creation and the new landscapes of design. *CoDesign*, 4(1), 5-18. <https://doi.org/10.1080/15710880701875068>
- Sanoff, H. (2000). *Community participation methods in design and planning*. John Wiley & Sons.
- Seamon, D. (1979). *A geography of the lifeworld: Movement, rest, and encounter*. Croom Helm.
- Seamon, D. (2018). *Life Takes Place: Phenomenology, Lifeworlds, and Place Making*. Routledge.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
- Simonsen, J., ve Robertson, T. (Eds.). (2013). *Routledge handbook of participatory design*. Routledge.
- Soja, E. W. (1989). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. Verso Press.
- Soja, E. W. (2003). Writing the city spatially. *City*, 7(3), 269-280. <https://doi.org/10.1080/1360481032000157478>
- Soja, E. W. (2006). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Blackwell.
- Soja, E. W. (2010). *Seeking spatial justice*. University of Minnesota Press.
- Soja, E. W. (2014). *My Los Angeles: From urban restructuring to regional urbanization*. University of California Press.
- Soja, E.W. (2019). *Postmodern Coğrafyalar: Eleştirel Toplumsal Teoride Mekanın Yeniden İleri Sürülmesi*. Sel Yayıncılık.
- Smith, N. (2015). *The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city*. Routledge.
- Spence, C. (2020). *Sensehacking: How to Use the Power of Your Senses for Happier, Healthier Living*. Viking.
- Spinuzzi, C. (2005). The methodology of participatory design. *Technical Communication*, 52(2), 163-174.
- Stiglitz, J. E., Sen, A., ve Fitoussi, J. P. (2010). *Mismeasuring Our Lives: Why GDP Doesn't Add Up*. The New Press.
- Talen, E. (2002). The social goals of new urbanism. *Housing Policy Debate*, 13(1), 165-188. <https://doi.org/10.1080/10511482.2002.9521438>
- Tanyeli, U. (2004). *Mimarlığın aktörleri: Eleştirel bir tarih denemesi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Tanyeli, U. (2006). Kamusal alan ve mimarlık. *Arredamento Mimarlık*, 19(8), 356-359.

- Tanyeli, U. (2016). *Yıkarak yapmak: Anarşist mimarlık kuramı için altlık*. Metis Yayınları.
- Tekeli, İ. (2022). İzmir’de Katılımcı Planlama Arayışları: İzmir-Deniz, İzmir-Tarih projeleri. İçinde G. Özyaydın ve M. Akı (Editörler), *Mekân ve Yer* (s. 100-101). Yeni İnsan Yayınevi.
- Timur, T. (2017). *Habermas’ı okumak*. Yordam Kitap.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.
- United Nations Development Programme (UNDP). (1994). *Human development report 1994*. Oxford University Press.
- United Nations Development Programme (UNDP). (1997). *Governance for sustainable human development: A UNDP policy document*. United Nations Development Programme.
- Uysal, A. ve Güngör, Ş. (2016). Postyapısalcı ve İlişkisel Coğrafyalarda Bir Tarz Olarak Temsil Ötesi Teori(ler). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 33, 73-81.
- Werner, M., Lave, R., Christophers, B. ve Peck, J. (Eds.). (2018). *The Doreen Massey reader*. Agenda Publishing.
- Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Project for Public Spaces.
- Wilkinson, R. ve Pickett, K. (2009). *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. Allen Lane.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. Oxford University Press.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press.
- Young, I. M. (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press.
- Zang, J., Wang, Q., Xia, Y., ve Furuya, K. (2022). Knowledge map of spatial planning and sustainable development: A visual analysis using CiteSpace. *Land*, 11(3), 331. <https://doi.org/10.3390/land11030331>
- Zhang, H., Zhang, Z., Dong, J., Gao, F., Zhang, W. ve Gong, W. (2020). Spatial production or sustainable development? An empirical research on the urbanization of less-developed regions based on the case of Hexi Corridor in China. *PLoS ONE*, 15(7), e0235351. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0235351>

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Sustainable development generally focuses on balancing economic, environmental, and social dimensions, while sustainable human development (SHD) emphasizes human well-being, rights, and quality of life. The central issue

is how the measurable norms of the public sphere, which also elucidate the spatiality of democracy, can be integrated into the design of architectural spaces that contribute to human development. This research investigates the intersection of public sphere norms and spatial design to propose a participatory approach that enhances both democratic engagement and sustainable human development.

Research Questions:

How can the measurable norms of the public sphere be incorporated into the design of architectural spaces to support sustainable human development?

In what ways can participatory design approaches be utilized to revitalize the public sphere and enhance democratic spatiality?

How can participatory design processes be structured to support sustainable human development by incorporating spatiality at the architectural scale?

Literature Review:

The literature review explores various perspectives on sustainable development, focusing on the distinctions between sustainable development and sustainable human development (SHD). It examines the contributions of prominent theorists such as David Harvey, Henri Lefebvre, Edward Soja, and Doreen Massey to the concepts of spatiality and democracy. The discussion emphasizes the dynamics of spatiality that can revitalize the public sphere in the context of democracy and public space. The theories of key public sphere theorists such as Arendt, Habermas, Negt, and Kluge are analyzed to highlight the shared norms.

In addition to these perspectives, the work of humanist geographers such as Edward Relph, Yi-Fu Tuan, Anne Buttimer, and David Seamon is also integrated. These scholars provide critical insights into the concept of spatiality through their exploration of place, topophilia (love of place), and the experiential aspects of spatiality. Relph's notion of "place," Tuan's exploration of the emotional bonds with places, and Buttimer and Seamon's focus on the spatial aspects of everyday life contribute significantly to understanding the relational and emotional dimensions of space. These theoretical insights elucidate how spatial dynamics can enhance public sphere norms within the framework of democracy. Consequently, a model is proposed that transcends participatory design as merely a tool for engagement, aiming instead to create new, innovative spatial instruments that can invigorate publicness and sustain the public sphere. This approach emphasizes a public participatory design model in architectural and urban planning practices.

Methodology:

The article employs a theoretical approach to analyze the integration of the norms of the public sphere within architectural design processes. It examines existing participatory design methods and proposes a prototype model termed "public participatory design". The methodology includes a review of literature, theoretical analysis, and the development of a conceptual framework that links spatiality dynamics with public sphere norms. The research involves a multi-step process:

1. Identifying relevant public sphere norms (e.g., Political Environment, Learning Environment, Critical Environment, Freedom of Expression, Freedom of Assembly and Association, Visibility, Unity in Diversity, Diversity, Transfer/Accumulation of Experience, Action/Thought Performative Action, Productivity, Public Interest).
2. Relating these norms to spatial dynamics (e.g., sense of place, belonging, subjectivity, relationality/dialogue, memory, and remembrance).
3. Proposing a prototype "Public Participatory Design" model.

Results and Conclusions:

The proposed "Public Participatory Design" model provides a structured approach to incorporating public sphere norms into the design of architectural spaces. The model demonstrates that integrating these norms can enhance democratic engagement and contribute to sustainable human development by creating spaces that foster public participation, critical thinking, and community building. The theoretical approach suggests that incorporating public sphere norms into spatial design through spatial dynamics can be a viable strategy for promoting both democracy and sustainable human development. Future research should focus on field applications of the model and explore its adaptability to various cultural and socio-economic contexts.